

VILNIAUS UNIVERSITETAS

FILOLOGIJOS FAKULTETAS

UGNĖ JUOZAPAVIČIŪTĖ

KALBOTYROS (TAIKOMOSIOS KALBOTYROS) STUDIJŲ PROGRAMA

Metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse
Magistro darbas

Darbo vadovė prof. dr. Inesa Šeškauskienė

Vilnius

2026

Ugnė Juozapavičiūtė, *Metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse*.
Magistro darbas, vadovė prof. dr. Inesa Šeškauskienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas,
2026, 53 psl.

Raktiniai žodžiai: *metaforos, Seimo rinkimai, politinis diskursas, scenarijus, kognityvinė lingvistika.*

Anotacija

Šiame darbe tiriamos metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse. Darbo tikslas – nustatyti, kokios metaforos vartojamos skirtingų politinių grupių komunikacijoje bei kuo skiriasi metaforų vartoseną politinių partijų programose ir socialinio tinklo „Facebook“ įrašuose. Tyrime remiamasi kognityvinės lingvistikos teorine prieiga, konceptualiosios metaforos teorija, kritinės diskurso analizės principais ir tekstynų lingvistikos metodais. Analizuotos 2024 m. Seimo rinkimuose dalyvavusių partijų programos ir partijų lyderių „Facebook“ įrašai, kurie suskirstyti į aštuonis specializuotus tekstynus pagal politinę grupę ir komunikacijos kanalą. Tyrime taikomi konceptualiosios metaforos teorijos, Pragglejaz grupės metaforos identifikavimo protokolo (MIP), kritinės metaforos analizės ir tekstynų lingvistikos principai. Tyrimas parodė, kad rinkimų diskurse dominuoja personifikacijos metaforos, kuriose valstybė dažniausiai konstruojama kaip aktyvus veikėjas. Taip pat nustatyta, kad metaforų vartoseną skiriasi priklausomai nuo politinės grupės ir komunikacijos žanro: politinių programų tekstynuose dažniau vartojamos varžybų metaforos, o socialinių tinklų komunikacijoje – konflikto metaforos. Darbo rezultatai papildė Lietuvos politinio diskurso metaforų tyrimų lauką ir gali būti naudingi politinį diskursą bei metaforas analizuojantiems tyrėjams.

Turinys

Įvadas.....	4
1. Teoriniai tyrimo pamatai.....	8
1.1. Metaforos samprata	8
1.1.1. Klasikinė metaforos samprata.....	9
1.1.2. Kognityvinė metaforos samprata.....	10
1.2. Politinio diskurso apibrėžtis	13
1.2.1. Politinio diskurso metaforizacija	15
1.2.2. Metaforų retorinis ir ideologinis vaidmuo politiniame diskurse	17
1.3. Ankstesnių tyrimų apžvalga	18
2. Metaforų 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse tyrimas ir rezultatai	21
2.1. Tyrimo metodika	21
2.1.1. Duomenų rinkimo ir paruošimo analizei procedūra	21
2.1.2. Metaforų identifikavimo ir klasifikavimo principai	24
2.2. Kiekybinės analizės rezultatai	26
2.3. Kokybinės analizės rezultatai	28
2.3.1. Personifikacija	28
2.3.1.1. Santykių scenarijus	29
2.3.1.2. Fizinio kūno scenarijus	30
2.3.1.3. Veiklos scenarijus	31
2.3.2. Kelionės metafora.....	36
2.3.3. Varžybų metafora	38
2.3.4. Konflikto metafora	39
2.3.5. Pramogų metafora.....	40
2.3.6. Kitos metaforos	42
Išvados.....	45
Literatūra	47
Santrauka	51
Summary.....	52
Priedas	53

Ivadas

Temos aktualumas ir naujumas. Tai kognityvinės lingvistikos srities darbas, kuriame analizuojamos metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse, atkreipiant dėmesį į tai, kaip skirtingos politinės jėgos pasitelkiant metaforas konstruoja politinę tikrovę. Politinio diskurso tyrimų aktualumas grindžiamas tuo, kad kalba politinėje erdvėje ne tik perteikia informaciją, bet ir aktyviai dalyvauja socialinės tikrovės kūrimo. Rinkimų laikotarpiu politinis diskursas tampa ypač intensyvus, nes būtent tuomet formuojamos rinkėjų nuostatos, vertinimai ir politiniai pasirinkimai bei sugeneruojama daugiausiai tokio tipo tekstų. Politinė komunikacija veikia ne tik racionaliu, bet ir emociniu lygmeniu, todėl jos analizė leidžia atskleisti, kokiais kalbiniais ir kognityviniais mechanizmais grindžiamas politinis įtikinimas. Metaforos šiuo požiūriu atlieka ypatingą vaidmenį, nes jos padeda ne tik paaiškinti sudėtingus politinius procesus, bet ir juos vertinti. Metaforos politiniame diskurse nėra neutralios – jos išryškina tam tikrus politinės tikrovės aspektus, nukreipia auditorijos dėmesį ir formuoja konkrečius reiškinių vertinimo būdus. Dėl šios priežasties metaforų analizė leidžia atskleisti ne tik kalbinius pasirinkimus, bet ir platesnius politinės komunikacijos bei politinės tikrovės konstravimo principus. Politinio diskurso analizė tampa svarbi ne tik lingvistikos, bet ir platesniame socialiniame bei valstybės politinio gyvenimo kontekste. Kognityvinės lingvistikos požiūriu metaforos atlieka svarbų vaidmenį, nes leidžia žmonėms suprasti abstrakčius reiškinius pasitelkiant konkrečius, kasdienes įvaizdžius, pavyzdžiui, politikų vartojamos metaforos padeda auditorijai lengviau suvokti abstrakčius dalykus, tokius kaip valdžia, valstybė, tauta.

Politinio diskurso metaforizacija plačiai tirta užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbuose. Bene geriausiai šioje srityje žinomas yra Andreasas Musolfas (2003; 2004; 2007; 2016) išsamiai analizavęs politinių procesų metaforas įvairiuose politiniuose kontekstuose. Jonathanas Charteris-Blackas (2004; 2005; 2006; 2009; 2011; 2012; 2013; 2016) taip pat nagrinėjo metaforas kaip kalbinę priemonę, padedančią suprasti politinės galios mechanizmus. Lietuvoje metaforos pradėtos tirti retorikos ir stilistikos kontekste: Regina Koženiausienė (2001; 2005; 2011) ir Kazimieras Župerka (2005; 2011; 2013), kurių darbai apie retoriką, stilistiką ir įtaigios kalbos strategijas suformavo prielaidas metaforos kaip reikšmės kūrimo priemonės tyrimams. Vėliau metaforų tyrimų laukas praplėstas pradedant jas tirti konkrečiame politiniame ar rinkimų diskurse: Inesos Šeškauskienės (2008; 2009; 2010; 2011; 2012; 2013), Jurgos Cibulskienės (2002; 2003; 2005; 2008; 2010) bei Jurgos Cibulskienės bei Romos Jagminaitės (2014) darbuose analizuota metaforų vartoseną Lietuvos politiniame diskurse, jų vaidmuo formuojant politinę tikrovę, ideologines priešpriešas ir komunikacijos strategijas.

Nors politinio diskurso tyrimai plėtojami jau kelis dešimtmečius, 2024 m. Seimo rinkimai iki šiol nebuvo sistemingai nagrinėti metaforų požiūriu. Šie rinkimai vyko itin dinamiškame politiniame

kontekste: intensyvi socialinių tinklų komunikacija, naujų politinių jėgų formavimasis, stiprus emocinis krūvis ir ryški partijų konkurencija sukūrė aplinką, kurioje metaforinė raiška galėjo atlikti ypač svarbų vaidmenį. Socialiniai tinklai šiame kontekste yra ne tik papildomas komunikacijos kanalas - jie iš esmės keičia politinio diskurso dinamiką, nes leidžia greičiau reaguoti į politinius įvykius ir tiesiogiai kreiptis į rinkėjus, todėl metaforų vartoseną juose gali reikšmingai skirtis nuo oficialių partijos leidžiamų politinių programų. Galima daryti prielaidą, kad skirtingos politinės jėgos konstruoja nevienodus metaforinius modelius¹, susijusius su jų ideologinėmis nuostatomis, komunikacinėmis strategijomis ir politiniais tikslais. Tokios sąlygos suponuoja, kad sisteminga kelių grupių metaforų vartosenos analizė skirtinguose komunikacijos kanaluose gali atskleisti, kaip metaforos prisideda prie politinės tapatybės² konstravimo konkrečioje politinėje situacijoje. Šis magistro darbas siekia papildyti metaforų politiniame diskurse tyrimų lauką - analizuojant 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskursą parodyti, kaip metaforos padeda formuoti politinę tikrovę šiuolaikiniame Lietuvos politikos kontekste. Tyrimas taip pat svarbus tuo, kad leidžia sistemiskai palyginti skirtingų politinių grupių metaforinę raišką konkrečių rinkimų kontekste

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo **objektas** yra metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse, apimančiame politinių partijų programas ir partijų lyderių įrašus socialiniame tinkle „Facebook“. Darbo **tikslas** yra ištirti, kokios metaforos vartojamos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse, kokioms ištakų sritims ir scenarijams jos priklauso ir kaip jų vartoseną skiriasi tarp skirtingų politinių partijų grupių ir skirtingų komunikacijos kanalų.

Šiam tikslui pasiekti keliama tokie uždaviniai:

1. Surinkti tiriamąją medžiagą, apimančią 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose dalyvavusių partijų politines programas ir jų lyderių įrašus socialiniame tinkle „Facebook“.
2. Surinktą tiriamąją medžiagą susisteminti ir sudaryti aštuonis specializuotus tekstynus pagal politinių partijų grupę ir komunikacijos kanalą:
 1. Koaliciją sudariusių partijų politinės programos.
 2. Koaliciją sudariusių partijų įrašai „Facebook“.
 3. Opoziciją sudariusių partijų politinės programos.
 4. Opoziciją sudariusių partijų įrašai „Facebook“.
 5. Mišrią politinę grupę sudariusių partijų programos.
 6. Mišrią politinę grupę sudariusių partijų įrašai „Facebook“.

¹ Metaforiniu modeliu šiame darbe vadinamas pasikartojantis metaforinis konceptualizavimo būdas, grindžiamas tam tikra ištakų sritimi ar scenarijumi. Apie tai daugiau žr. čia: <https://doi.org/10.52034/lanstts.v1i.16>

² Politinė tapatybė šiame darbe suprantama kaip diskurse konstruojamas politinio veikėjo ar grupės savęs pateikimas ir santykis su kitomis politinėmis grupėmis, paremtas konkrečia tam tikrų požiūrių sistema. Literatūroje plačiau vartojama partinės tapatybės sąvoka: <https://doi.org/10.15388/Polit.2014.1.2995>

7. Nepatekusių į Seimą partijų programos.
8. Nepatekusių į Seimą partijų įrašai „Facebook“.
3. Naudojant „AntConc“ programą nustatyti dažniausius reikšminius žodžius, galinčius veikti kaip metaforinių junginių centrai.
4. Remiantis MIP metodu, identifikuoti metaforiškai vartojamus žodžius ir jų junginius konkordanso eilutėse.
5. Suklasifikuoti nustatytas metaforas pagal ištakų sritis ir scenarijus.
6. Kiekybiškai palyginti metaforų dažnumą ir pasiskirstymą skirtinguose tekstynuose.
7. Kokybiškai išanalizuoti dominuojančius metaforų scenarijus ir jų funkcijas 2024 m. Seimo rinkimų diskurse, lyginant vartoseną tarp skirtingų politinių partijų grupių ir komunikacijos kanalų.
8. Nustatyti, kokie politinio pasaulio vaizdiniai kuriami pasitelkiant metaforas.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Tiriamąją medžiagą sudaro aštuoni specializuoti tekstynai, parengti naudojant „AntConc“ programą. Tyrime išskiriamos keturios politinių partijų grupės: valdančiosios (koalicijos) partijos, opozicinės partijos, mišri politinės grupė ir nepatekusios į Seimą partijos. Kiekvienai šiai grupei sudaryta po du tekstynus: politinių programų ir socialinių tinklų („Facebook“) tekstynas. Bendra visų aštuonių tekstynų apimtis – 1046 101 žodis.³

Metodologiškai darbas remiasi George'o Lakoffo ir Marko Johnsono (1980/2003) konceptualiosios metaforos teorija, kuri leidžia nagrinėti metaforą kaip kognityvinį reiškinių, struktūruojantį politinės tikrovės suvokimą. Ši teorinė prieiga plėtojama ir vėlesniuose konceptualiosios metaforos tyrimuose (Lakoffas 1993; Kövecsesas 2010; Kövecsesas 2020), kuriuose pabrėžiama metaforų sąsaja su kultūriniu kontekstu, kūniška patirtimi ir diskurso praktikomis. Metaforoms identifikuoti taikomas Pragglejazo grupės (2007) sukurtas metaforos identifikavimo protokolas (čia ir toliau - MIP). Kadangi tyrimo medžiaga yra lietuvių kalbos tekstai, taikomi ne visi MIP žingsniai, atsižvelgiant į lietuvių kalbos ypatumus: bazinė žodžio reikšmė nustatoma remiantis lietuvių kalbos žodynų, pateikiamų „eKalba“ sistemoje, informacija. Analizuojant metaforų vartojimo dėsningumus taip pat remiamasi Anatolijaus Stefanowitschiaus (2006) metaforinių junginių analize, padedančia identifikuoti dažniausiai pasikartojančius metaforinius žodžių junginius ir semantines sritis. Nustatytos metaforos klasifikuojamos pagal ištakų sritis ir scenarijus. Scenarijaus sąvoka šiame darbe suprantama remiantis Musolfio teorija: metaforos analizuojamos ne tik kaip abstraktūs domenų ryšiai, bet ir kaip diskurse veikiančios kultūriškai atpažįstami pasakojimo modeliai, turintys veikėjus, veiksmus ir veiksmo vietą. Tyrime derinama kiekybinė ir kokybinė analizė. Kiekybinė analizė leidžia nustatyti metaforų skaičių, dažnumą ir

³ Plačiau apie sudarytus tekstynus žr. 2.1 skyriuje

pasiskirstymą skirtinguose tekstynuose, o kokybinė analizė padeda atskleisti, kaip metaforos funkcionuoja konkrečiame politiniame kontekste ir kokius politinio pasaulio vaizdinius jos kuria.

Darbo struktūra. Ši darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, tiriamoji dalis, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Teorinėje dalyje aptariama metaforos samprata, politinio diskurso apibrėžtis, politinio diskurso metaforizacija bei ankstesni Lietuvos bei užsienio tyrimai. Tiriamojoje dalyje pristatoma tyrimo metodologija, tekstynų sudarymo principai, taikyta metaforų identifikavimo ir klasifikavimo procedūra, o vėliau pateikiama kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė bei jos rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados. Darbe yra 4 lentelės ir 1 paveikslas. Taip pat yra priedas - tekstynų sudarymui naudota medžiaga.

1. Teoriniai tyrimo pamatai

1.1. Metaforos samprata

Šiame skyriuje aptariama metaforos samprata sudaro teorinį pagrindą tolimesnei politinio diskurso metaforų analizei. Metafora yra viena iš centrinių šio tyrimo sąvokų, tačiau mokslinėje literatūroje ji apibrėžiama nevienodai ir yra tirama iš skirtingų teorinių perspektyvų. Todėl svarbu apžvelgti pagrindines metaforos sampratas, aptarti jų raidą ir išryškinti, kuri metaforos samprata priimama šio tyrimo kontekste. Bendriausia prasme metafora gali būti suvokiama kaip reikšmės perkėlimas arba implicitinis palyginimas, leidžiantis vieną reiškinį suprasti per kitą, tačiau šios sąvokos interpretacija skiriasi priklausomai nuo teorinio požiūrio (plg. Lakoffas, Johnsonas 1980/2003; Kövecsesas 2010).

Svarbu pažymėti, kad metaforos samprata mokslinėje literatūroje kinta priklausomai ne tik nuo teorinės krypties, bet ir nuo tyrimo objekto. Literatūroje dažnai pabrėžiama, kad metaforos tyrimas neatsiejamas nuo tyrėjo pasirinktos perspektyvos: retorinės, kognityvinės, diskurso ar tekstynų lingvistikos (Charteris-Blackas 2004; Steenas 2007). Dėl šios priežasties nėra vienos universalios metaforos apibrėžties, o vyrauja požiūris, jog metafora yra daugialypis reiškinys, apimantis tiek kalbinę raišką, tiek kognityvinius ir socialinius procesus. Ši samprata leidžia metaforą traktuoti ne kaip izoliuotą kalbos figūrą, bet kaip platesnį reikšmių kūrimo mechanizmą, kurio analizė reikalauja atsižvelgti į vartojimo kontekstą, diskurso tipą ir komunikacinį tikslą (Faircloughas 1995; Musolffas 2016). Ankstesni tyrėjai pateikė pakankamai išsamią informaciją apie metaforos prigimtį, funkcijas ir vartojimo ypatumus skirtinguose diskursuose, tačiau jų darbai taip pat atskleidžia, kad metaforos samprata nėra vienalytė ir vienareikšmė. Su tuo sunku nesutikti, nes skirtingos teorinės prieigos – nuo klasikinės retorikos iki kognityvinės lingvistikos ir diskurso analizės – pabrėžia skirtingus metaforos aspektus (Lakoffas, Johnsonas 1980/2003; Charteris-Blackas 2011; Musolffas 2016). Tokia prieiga ypač aktuali politinio diskurso tyrimuose, kuriuose metaforos veikia ne tik kaip stilistikos priemonės, bet ir kaip ideologijos bei galios santykių formavimo priemonės (van Dijkas 1998).

Svarbu pažymėti, kad metaforos politiniame diskurse padeda struktūruoti ir interpretuoti sudėtingus socialinius bei politinius reiškinius. Metaforinė raiška dažnai išryškina tam tikrus reiškinio aspektus, suteikia auditorijai suprantamesnę, aiškesnę formą. Be to, metaforos ne tik aprašo tikrovę, bet ir formuoja tam tikrą jos vertinimo perspektyvą, nukreipdamos auditorijos mąstymą pageidaujama linkme (Charteris-Blackas 2004; Chiltonas 2004). Dėl šios priežasties metaforinė raiška politiniame diskurse gali prisidėti prie tam tikrų politinių sprendimų, veiksmų ar ideologinių pozicijų pateikimo kaip savaime suprantamų ar priimtinių. Šis metaforų aspektas ypač reikšmingas politiniame diskurse, kuriame kalbiniai pasirinkimai tiesiogiai susiję su galios santykiais, politinių pozicijų įtvirtinimu ar visuomenės nuostatų formavimu (van Dijkas 1998; Wodak 2009).

1.1.1. Klasikinė metaforos samprata

Klasikinės metaforos sampratos aptarimas yra svarbus siekiant suprasti, iš kokios teorinės tradicijos kilo šiuolaikiniai metaforos tyrimai ir kokie metaforos bruožai buvo laikomi esminiais iki kognityvinės teorijos atsiradimo lingvistikoje. Metaforos ištakos siekia Antikos retorikos tradiciją, kurioje metafora pirmiausia buvo suvokiama kaip kalbos tropas, stilistinė priemonė. Vienas ankstyviausių metaforos apibrėžimų pateikiamas Aristotelio „Poetikoje“, kur metafora apibūdinama kaip vieno daikto vardo perkėlimas kitam (1475b). Tai reiškia, kad metafora atskleidžia tam tikrą savybių perkėlimą iš vienos semantinės srities į kitą. Aristotelis neatsieja metaforos nuo poeto gebėjimo taikliai įvardyti reiškinius, o tai reikalauja intuicijos ir intelekto (1458a). Taip pat Aristotelis metaforą laikė galingu kalbiniu įrankiu, kurį galima naudoti įtikinėjimui (politikoje) ir malonumui teikti (poezijoje).

Remiantis šiuo požiūriu, metafora nėra suvokiama kaip mąstymo principas, bet kaip stilistinė, ornamentinė kalbos priemonė, stiprinanti teksto retorinį poveikį. Tokia metaforos samprata vyravo klasikinėje retorikos tradicijoje ir dominavo iki pat XX a.

Vis dėlto XX a. pradžioje pradėta pastebėti, kad metaforos vaidmuo kalboje nėra toks ribotas, kaip teigta klasikinėje tradicijoje. Retorikos ir filosofijos tyrėjai vis dar rėmėsi požiūriu, kad metafora yra kalbos raiškos priemonė, tačiau pamažu ėmė plėtoti kompleksiškesnę metaforos veikimo sampratą. Vienas iš reikšmingiausių poslinkių įvyko 1936 m. Ivorui Armstrongui Richardsui išleidus knygą „Retorikos filosofija“ (angl. „*The Philosophy of Rhetoric*“). Kritikuodamas iki tol gyvavusį aristotelišką požiūrį, autorius atkreipia dėmesį į tai, kad metafora yra „skolinimasis tarp minčių ir jų sąveika, transakcija tarp kontekstų“ (Richardsas 1936: 94)⁴. Remiantis šiuo apibrėžimu, metafora atsiranda ne dėl objektyvaus panašumo tarp reiškinių, bet dėl dviejų skirtingų kontekstų sąveikos, kuri pati sukuria naujus prasminius ryšius. Šiuo požiūriu Richardsas žengia pirmąjį žingsnį link naujos metaforos sampratos - pripažįsta kognityvinę dimensiją, slypinčią metaforizacijos procese. Be to, autorius teigė, jog metafora yra „visa apimantis kalbos principas“ (ibid.), kurio neįmanoma išvengti net ir kasdieniame diskurse, o tai prieštarauja iki tol vyravusiam įsitikinimui, jog metafora yra ypatinga, išskirtinė, tik tam tikriems tekstams būdinga kalbos raiškos forma.

Richardso idėjas XX a. viduryje toliau plėtojo filosofas Maxas Blackas, kurio suformuluota „interakcijos teorija“ (angl. *interaction view*) kritikavo lig tol vyravusius požiūrius į metaforą. Blackas pažymi, kad į metaforą reikia žvelgti ne kaip į dviejų atskirų elementų analogiją, o kaip į dviejų semantinių sistemų tarpusavio sąveiką (angl. *interaction*), kurioje „viena sistema veikia kaip interpretacinis mechanizmas kitai“ (Blackas 1962: 44).

⁴ Autorės vertimas. Angl. „a borrowing between and intercourse of thoughts, a transaction between contexts“.

Apibendrinant Richardso (1936) ir Blacko (1962) pozicijas galima teigti, kad šie autoriai reikšmingai išplėtė klasikinės metaforos sampratos ribas, tačiau metafora jų darbuose vis dar suvokiama pirmiausia kaip kalbinė ir retorinė priemonė. Vis dėl to šių autorių teorinės įžvalgos davė pagrindą vėlesniam teoriniam poslinkiui, kai metafora pradedama suvokti ne tik kaip kalbos figūra, bet ir kaip konceptualaus mąstymo struktūras atskleidžiantis mechanizmas. Toks požiūris ypač reikšmingas politinio diskurso tyrimuose, nes leidžia analizuoti, kaip metaforos ne tik apibūdina politinius reiškinius, bet ir formuoja jų interpretavimo būdus bei visuomenėje įsitvirtinančius politinės tikrovės vaizdinius.

1.1.2. Kognityvinė metaforos samprata

XX a. pabaigoje lingvistikoje įvyko esminis paradigminis lūžis, kai kalbiniai elementai pradėti suvokti ne tik kaip retorinės ar stilistinės priemonės, bet ir kaip fundamentalios žmogaus mąstymą, pažinimą ir patirtį atspindinčios struktūros. Šį poslinkį žymi George'o Lakoffo ir Marko Johnsono suformuluota teorija, kurioje metafora apibrėžiama kaip kognityvinis mechanizmas, leidžiantis vieną konceptualią sritį suprasti per kitą (1980: 6).

Papildydami klasikinį požiūrį, autoriai metaforą apibrėžia kaip visa apimančią kognityvinį reiškinį, pasireiškiantį ne tik kalboje, bet ir žmonių mąstyme bei veiksmuose (Lakoffas, Johnsonas 1980: 6). Tyrėjai teigia, kad žmonės konceptualizuoja abstrakčius reiškinius remdamiesi konkretesne, kūniškai ir kultūriškai paremta patirtimi (ibid.). Šią sampratą Lakoffas ir Johnsonas iliustruoja konceptualiųjų metaforų pavyzdžiais, tokiais kaip laikas yra pinigai, politika yra kelionė ir pan., kurie rodo, kaip tam tikri mąstymo modeliai sistemingai atsispindi kalboje (1980: 5). Kognityvinės lingvistikos požiūriu, metafora veikia domenų, arba srities, principu: savybės, struktūros ar ryšiai iš konkretesnės „ištakų“ (angl. *source*) srities perkeliama į abstraktesnę „paskirties“⁵ (angl. *target*) sritį. Be to, Lakoffas ir Johnsonas pažymi, kad metaforos nėra individualios kūrybos rezultatas, bet „sisteminiai mąstymo modeliai, įsitvirtinę žmonių kasdienėje sąmonėje ir socialiniame pasaulio suvokime“ (ibid.). Svarbu pabrėžti, kad kognityvinės lingvistikos požiūriu metaforos nėra atsitiktiniai ar individualūs kalbos pasirinkimai. Priešingai, jos laikomos sistemiškai įsitvirtinusiems mąstymo modeliais, kurie struktūruoja ne tik kalbinę raišką, bet ir platesnius tikrovės interpretavimo principus. Dėl šios priežasties metafora suvokiama kaip mechanizmas, organizuojantis pasaulio suvokimą, vertinimą, o ne vien kaip stilistinė kalbos figūra.

Šis požiūris tapo vienu iš pamatinių principų formuojantis kognityvinei lingvistikai, kuri kalbą traktuoja ne kaip autonomišką sistemą, bet kaip neatsiejamą nuo bendrųjų pažinimo procesų, kūniškos patirties ir sociokultūrinio konteksto. Tokia teorinė perspektyva sudarė prielaidas metaforą

⁵ Metaforų tyrimuose lietuvių kalba angl. *target domain* terminas verčiamas nevienodai – vartojamas tiek tikslo, tiek paskirties terminas. Šiame darbe pasirinktas terminas *paskirties sritis*, siekiant terminologinio nuoseklumo su *ištakų srities* terminu bei siekiant išlaikyti metaforinio perkėlimo krypties principą.

tirti ne izoliuotai, bet kaip reiškinį, pasireiškiantį konkrečiuose diskursuose. Dauguma tyrėjų pritaria šiai nuomonei, pabrėždami, kad metaforiniai mąstymo modeliai struktūroja ne tik kalbinę raišką, bet ir platesnius tikrovės suvokimo principus (plg. Kövecsesas 2010; Charteris-Blackas 2004; Musolffas 2016). Ši teorija tapo atspirties tašku aptariant metaforas ne tik lingvistikoje, bet ir politologijoje, sociologijoje. Šis darbas išlieka aktualus, nes jis iš esmės pakeitė požiūrį į metaforą - nuo izoliuotos stilistinės figūros iki sistemingo reiškinių, formuojančio žmonių pasaulio suvokimą ir socialinę praktiką (Lakoffas, Johnsonas 1980).

Kognityvinės lingvistikos požiūriu, metaforos tyrimas taip pat glaudžiai siejamas su įkūnijimo (angl. *embodiment*) principu. Remiantis šiuo principu, Lakoffas ir Johnsonas teigia, kad žmogaus mąstymas yra įsišaknijęs kūniškoje patirtyje, todėl abstrakčios sąvokos dažnai konceptualizuojamos per erdvinius, judėjimo ar fizinius potyrius (Lakoffas, Johnsonas 1980; Lakoffas 1993). Šioje teorijoje pristatomos sąvokos – ištakų sritis (angl. *source domain*), kuri nusako konkrečius, fizinio pasaulio objektus ir paskirties sritis (angl. *target domain*), kuri nusako abstrakčius. Dėl to tokios abstrakčios sąvokos kaip valstybė, valdžia ar ekonomika dažnai perteikiamos per judėjimo, kovos, sveikatos ar mechanizmo metaforas, kurios yra lengvai atpažįstamos ir emociškai paveikios. Vis dėlto literatūroje pabrėžiama, kad kūniškumo principas ne visada pakankamai paaiškina metaforų variantiškumą skirtinguose kultūriniuose kontekstuose. Tyrėjai pažymi, kad metaforų pasirinkimą lemia ne tik universali patirtis, bet ir sociokultūriniai bei istoriniai veiksniai (Kövecsesas 2005; 2015; Musolffas 2016). Tai reiškia, kad tos pačios metaforinės sritys skirtinguose diskursuose gali būti aktyvuojamos nevienodai, priklausomai nuo konkrečios politinės ar kultūrinės situacijos.

Atsižvelgiant į tai, šiuolaikiniuose tyrimuose vis daugiau dėmesio skiriama metaforų analizei konkrečiame kontekste ir diskurse. Juolab ir taikomosios kalbotyros tyrimuose akcentuojama, jog kalba turi būti suvokiama kaip socialiai ir kontekstualiai sąlygotas reiškiny, kurio analizė negali būti atsietą nuo realaus vartojimo situacijų. Nors konceptualiosios metaforos teorija iškėlė metaforos kaip mąstymo struktūros svarbą, šiuolaikiniai tyrimai pabrėžia, jog lingvistinė raiška ir jos kontekstas yra esminiai dėmenys siekiant identifikuoti ir pagrįsti metaforų veikimą (Deignan et al. 2013: 5-7). Be to, atsižvelgiant į tai, kad metaforų vartojimas priklauso nuo žanro, registro ar net komunikacinės situacijos, natūralios kalbos empirinė analizė leidžia nustatyti pasikartojančius vartojimo modelius ir patikimiau aiškinti jų funkcijas skirtinguose diskursuose (Deignan et al. 2013: 51; Gibbsas 2010: 6). Politiniai įvykiai, kolektyvinės traumos, ekonominės krizės ar valstybingumo raida daro įtaką tam, kokios metaforinės sritys tampa dominuojančios konkrečioje politinėje kultūroje (Wodak 2009; Musolffas 2016). Tai ypač aktualu tiriant nacionalinį politinį diskursą, kuriame metaforos dažnai atspindi kolektyvinę patirtį ir visuomenėje įsitvirtinusių pasaulio suvokimo modelius (Charteris-Blackas 2011, Cibulskienė 2017).

Pastaraisiais metais metaforų tyrimuose vis dažniau kyla diskusija dėl termino „konceptualioji metafora“ vartosenos (plg. Steenas 2007; Kövecsesas 2015; 2020). Nors Lakoffo ir Johnsono pasiūlyta sąvoka ilgą laiką buvo centrinė kognityvinėje lingvistikoje, šiuolaikiniai tyrėjai pabrėžia jos ribotumą ir perteklinį pobūdį. Pirmiausia teigiama, kad metafora savaime visada yra konceptuali, nes ji jungia du mentalinius domenus ir veikia kaip mąstymo struktūra. Be to, tekstynų lingvistikos ir diskurso analizės tyrimai (Steenas 2007; Kövecsesas 2015) rodo, kad realūs metaforiniai pasakymai⁶ ne visuomet remiasi stabiliomis, universaliomis konceptualiosiomis schemomis, kurias numato Lakoffo ir Johnsono teorija: vietoje universalių metaforų, tokių kaip politika yra kelionė ar valstybė yra organizmas, skirtinguose diskursuose dažnai funkcionuoja unikalūs metaforiniai modeliai, kurie priklauso nuo diskurso, konteksto, žanro, politinės situacijos ar net kultūrinio patyrimo (Deignan 2005; Stefanowitschius 2006; Steenas 2007; Kövecsesas 2015, 2020). Tokį požiūrį ypač plėtoja Andreasas Musolffas, siūlantis metaforas analizuoti per metaforinius scenarijus (angl. *scenarios*), t.y. per kultūriškai atpažįstamas situacijas ar naratyvinius modelius, kurie lemia ne tik leksikos pasirinkimą, bet ir diskurse įtvirtinamas socialines ar ideologines nuostatas (2016: 8). Tokia prieiga leidžia metaforas analizuoti ne tik kaip kognityvines struktūras, bet ir kaip diskurso strategijas.

Atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje išryškėjusius teorinius ir terminologinius keblumus, susijusius su konceptualiosios metaforos sąvokos vartojimu, šiame darbe sąmoningai atsisakoma termino „konceptualioji metafora“. Nors kognityvinės lingvistikos tradicijoje ši sąvoka ilgą laiką buvo laikoma pamatine, aptarti tyrimai rodo, kad metafora savo prigimtimi visada yra konceptuali, todėl papildomas termino žymuo laikytinas pertekliu. Be to, diskurso ir tekstynų lingvistikos tyrimai atskleidžia, kad metaforinė raiška ne visuomet remiasi stabiliomis, universaliomis konceptualiosiomis schemomis, o dažnai priklauso nuo konkretaus diskurso, žanro ir komunikacinio konteksto (Deignan 2005; Stefanowitschius 2006; Steenas 2007; Musolffas 2016). Dėl šių priežasčių šiame darbe vartojamas terminas metafora, juo apibūdinant tiek kalbinę raišką, tiek ją pagrindžiančius mąstymo modelius, o metaforos analizuojamos kaip reiškiniai, pasireiškiantys ir funkcionuojantys konkrečiame politiniame diskurse.

Aptariant metaforą kaip kognityvinį mechanizmą, svarbu ją atskirti nuo kito artimai susijusio reikšmės kūrimo būdo - metonimijos. Nors šie reiškiniai dažnai aptariami atskirai, šiuolaikiniai tyrimai rodo, kad jų santykis yra sudėtingesnis. Remiantis Deignan (2005), metafora ir metonimija skiriasi tuo, kad metonimija veikia vienos srities ribose, kai vienas reiškinys įvardijamas kitu, su juo tiesiogiai susijusiu (pvz. vietoje dalies - visuma), todėl ryšys dažnai yra pagrįstas realaus pasaulio patirtimi. Tuo tarpu metafora jungia skirtingas sritis, kai viena, dažniausiai konkretesnė reikšmė,

⁶ Kövecsesas (2002: 6) teigia, jog metaforiniai pasakymai galėtų būti laikomi konceptualiųjų metaforų formuojamo kognityvinio žemėlapio kalbine raiška, nes metaforiniai pasakymai yra konkretesni ir būtent per juos gali būti identifikuojamos metaforos.

naudojama kitai - abstraktesnei paaiškinti, o ryšys grindžiamas panašumu ar analogija. Vis dėlto šie du mechanizmai realioje kalboje retai funkcionuoja visiškai atskirai. Daugelis lingvistų teigia, kad metafora ir metonimija sudaro kontinuumą, kurio viename krašte yra „grynos“ metaforos, o kitame - „grynos“ metonimijos, o tarp jų egzistuoja pereinamosios formos (Geeraertsas 1995; Raddenas 2002). Tokiais atvejais konkrečios kalbinės išraiškos gali būti interpretuojamos ir kaip metaforinės, ir kaip metoniminės, priklausomai nuo konteksto ir pasirinktos perspektyvos interpretacijai. Be to, metafora ir metonimija dažnai sąveikauja tarpusavyje. Vienas dažniausių atvejų yra vadinamoji metonimija pagrįsta metafora, kai metaforinis perkėlimas remiasi ankstesniu metoniminiu ryšiu, kylant iš patirtimi grįstos kūniškos sąveikos - fizinių pojūčių ar emocijų (Goosensas 1995). Taip pat galimi atvejai, kai metonimija veikia metaforos viduje arba kai abu mechanizmai pasireiškia lygiagrečiai toje pačioje išraiškoje. Dėl to metaforos ir metonimijos ribos dažnai yra neaiškios (Kövescesas 2013).

Pereinant nuo bendros metaforos sampratos prie politinio diskurso analizės, svarbu pabrėžti, kad metaforos reikšmė ypač išryškėja tose komunikacijos srityse, kuriose kalba yra tiesiogiai susijusi su galia, sprendimų priėmimu ir visuomenės nuostatų formavimu (Chiltonas 2004; Faircloughas 1995; van Dijkas 1998). Politinis diskursas yra viena iš tokių sričių, kur metaforos tampa neatsiejama argumentavimo ir įtikinimo dalimi.

1.2. Politinio diskurso apibrėžtis

Kaip rodo ankstesniame poskyryje aptartos metaforos sampratos, šiame darbe kalbiniai reiškiniai nagrinėjami ne izoliuotai, bet platesniame socialiniame kontekste. Todėl būtina pirmiausia aptarti paties diskurso sampratą, kuri sudaro teorinį pagrindą politinio diskurso analizei. Diskurso sąvoka leidžia kalbą suvokti ne tik kaip formalią ženklų sistemą, bet ir kaip socialinę praktiką, glaudžiai susijusią su galia, ideologija ir reikšmių konstravimu.

Paprastai diskursas apibrėžiamas siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja - suprantamas kaip kalbos vartojimas konkrečiame socialiniame, kultūriniame ir instituciniame kontekste (van Dijkas 1997: 3). Iš šio apibrėžimo matyti, kad diskursas apima ne tik patį tekstą, bet ir jo kūrimo bei interpretavimo sąlygas.

Normano Fairclougho požiūriu, diskursas yra socialinė praktika, kuri ne tik atspindi socialinę realybę, bet ir aktyviai ją formuoja (1995: 54). Tokia samprata grindžiama tuo, kad per diskursą įvirtinami tam tikri pasaulio suvokimo būdai, vertybinės nuostatos ir galios santykiai. Kaip teisingai pastebi Faircloughas, kalba šiuo atveju veikia ne kaip pasyvus tikrovės atspindys, bet kaip aktyvus prasmų kūrimo mechanizmas, darantis poveikį socialiniams procesams. Tokia diskurso samprata yra glaudžiai susijusi su metaforų analize, nes metaforos yra laikomos viena iš diskurso strategijų,

padedančių struktūruoti patirtį ir formuoti tam tikrus tikrovės interpretavimo modelius (Charteris-Blackas 2004: 7-10).

Atsižvelgiant į tai, kad diskursas suprantamas kaip socialiai ir ideologiškai reikšminga praktika, natūraliai kyla poreikis išskirti konkrečias diskurso rūšis, veikiančias skirtingose visuomeninio gyvenimo srityse. Viena iš tokių sričių yra politika, kur kalba tampa neatsiejama galios įgyvendinimo ir politinių reikšmių konstravimo dalimi. Remiantis bendrąja diskurso samprata, politinis diskursas gali būti traktuojamas kaip specifinė diskurso rūšis, funkcionuojanti politinėje erdvėje. Politinis diskursas dažniausiai siejamas su kalbine veikla, kuria politikai ir politinės jėgos interpretuoja politinę realybę ir siekia paveikti auditorijos nuostatas (Chiltonas 2004: 6). Van Dijkas politinį diskursą apibrėžia kaip diskursą, kuris yra tiesiogiai susijęs su politinėmis institucijomis, politiniais veikėjais ir politinės galios įgyvendinimu (1997: 12). Į šią sąvoką įeina tiek oficialūs politiniai tekstai, tokie kaip įstatymai, programos ar parlamentiniai pasisakymai, tiek politinė komunikacija žiniasklaidoje.

Ne mažiau svarbi ir ideologinė politinio diskurso dimensija. Kaip pažymi Ruth Wodak, politinis diskursas pasižymi ryškiu ideologiniu pobūdžiu, nes jame formuojami tam tikri socialinės ir politinės tikrovės interpretavimo modeliai, legitimuojamos konkrečios vertybės ar požiūriai, politinės pozicijos bei galios santykiai (2009: 38). Ideologija⁷ šiuo požiūriu suprantama kaip tam tikra vertybių, įsitikinimų ir pasaulio suvokimo sistema, lemianti kaip interpretuojami socialiniai bei politiniai reiškiniai. Politiniame diskurse ideologinės nuostatos atsiskleidžia per kalbinius pasirinkimus, kuriais konstruojamas kolektyvinis tapatumas, pateisinami politiniai sprendimai ar net kritikuojami oponentai. Dėl šios priežasties politinė kalba retai būna neutrali – ji yra strategiškai konstruojama ir orientuota į adresato įtikinimą.

Apibendrinant skirtingas tyrėjų pozicijas, galima teigti, kad politinis diskursas yra kompleksiškas reiškinys, apimantis ne tik politinių tekstų kalbinę struktūrą, bet ir jų socialinę, institucinę bei ideologinę kontekstą. Politinis diskursas šiame darbe yra suprantamas kaip viešojoje erdvėje funkcionuojanti politinė komunikacija, susijusi su politiniais veikėjais, institucijomis ir politinės galios santykiais. Į šią sąvoką įeina tiek oficialūs politiniai tekstai (partijų programos), tiek platesnės diskursinės praktikos (įrašai socialiniame tinkle “Facebook”), per kurias formuojamos politinės tapatybės ir ideologinės nuostatos (Chiltonas 2004; Wodak 2009).

⁷ Panašus ideologijos apibrėžimas pateikiamas ir Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje: <https://www.vle.lt/straipsnis/ideologija/>. Čia papildomai išskiriama, jog tai gali būti tam tikram politiniam sluoksniui būdinga požiūrių sistema.

1.2.1. Politinio diskurso metaforizacija

Politinio diskurso metaforizacija mokslinėje literatūroje dažniausiai siejama su kognityvinės lingvistikos teorija, pagal kurią metafora suvokiama ne tik kaip stilistinė kalbos priemonė, bet ir kaip esminis politinės tikrovės konceptualizavimo mechanizmas. Kaip teigia Lakoffas ir Johnsonas, metaforos struktūruoja tai, kaip žmonės mąsto, veikia ir vertina socialinius bei politinius reiškinius (1980: 6). Remiantis šiuo požiūriu, politinis diskursas nėra neutralus realybės atspindys - jis visada yra konceptualiai suformuotas, o metaforos tampa viena iš pagrindinių formavimo priemonių.

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad politinis diskursas ypač palankus metaforizacijai, nes politika dažnai apima abstrakčius, sudėtingus ir emociškai jautresius reiškinius ir sąvokas, tokius kaip valdžia, krizė, nacionalinis saugumas ar tarptautiniai santykiai (Chiltonas 2004). Tokiais atvejais metaforos leidžia šiuos reiškinius perteikti per kasdienę patirtį, suteikiant jiems aiškesnę struktūrą ir vertybinę krūvį. Kaip pažymi Charteris-Blackas, politinės metaforos dažnai pasirenkamos sąmoningai, siekiant paveikti auditorijos suvokimą ir įtikinti rinkėjus tam tikra politine kryptimi (2011: 28).

Kognityvinės lingvistikos požiūriu, politinio diskurso metaforizacija grindžiama domenų sąveika, kai abstrakti politinė sritis konceptualizuojama per konkretesnes patirties sritis, tokias kaip kelionė, karas, liga ar mechanizmas (Lakoffas ir Johnsonas 1980; Kövecsesas 2010). Pavyzdžiui, politiniai procesai dažnai aprašomi kaip kelionė, politiniai konfliktai – kaip karas, o valstybė – kaip organizmas. Tokios metaforos ne tik padeda suprasti politinius procesus, bet ir numano tam tikrus problemų sprendimo būdus: jei politika suvokiama kaip karas, tuomet konfliktas, pergalė ar pralaimėjimas tampa savaime suprantamomis kategorijomis.

Kognityvinės lingvistikos teorijoje metaforizacijos procesas aiškinamas remiantis ištakų ir paskirties sričių sąveika. Ištakų sritis (angl. *source domain*) paprastai yra konkretesnė, paremta kasdiene, kūniška ar kultūriškai įtvirtinta patirtimi, tuo tarpu paskirties sritis (angl. *target domain*) dažniausiai yra abstrakti ir sunkiau tiesiogiai suvokiama (Lakoffas ir Johnsonas 1980; Kövecsesas 2010). Metaforizacijos metu tam tikros ištakų srities struktūros, santykiai ar veiksmai sistemingai perkeliama į paskirties sritį, taip suteikiant jai apibrėžtą semantinę ir vertybinę struktūrą.

Kaip taikliai pastebi Kövecsesas, metaforinis perkėlimas niekada nėra visiškas - iš ištakų srities pasirenkami tik tam tikri aspektai, kurie laikomi aktualiais konkrečiame diskurse (2010: 79). Dėl šios priežasties metaforos visada yra selektyvios ir interpretacinės. Su šiuo teiginiu galima sutikti, nes politiniame disкурse metaforos ne tik padeda suprasti reiškinius, bet ir kryptingai nukreipia auditorijos interpretaciją. Pavyzdžiui, politinį procesą suvokiant kaip kelionę, išryškinami tokie aspektai kaip kryptis, tikslas ar kliūtys, tačiau nutylimi galios konfliktai ar interesų susidūrimai, kurie būtų akcentuojami karo metaforoje.

Būtent metaforos selektyvumas ir interpretacinis pobūdis lemia tai, kad metaforizacijos procesas politiniame diskurse neretai pasižymi ir struktūriniais keblumais. Vienas iš jų – ne visada aiškiai identifikuojamos ištakų ir paskirties ribos realiuose tekstuose, ypač tais atvejais, kai metaforinė raiška yra konvencionalizuota arba mišri (Steenas 2007; Stefanowitschius 2006). Tokiais atvejais metaforiniai pasakymai gali remtis keliomis persidengiančiomis sritimis, o tai apsunkina vienareikšmį metaforos priskyrimą konkrečiam modeliui.

Dar vienas svarbus keblumas susijęs su tuo, kad metaforiniai perkėlimai politiniame diskurse dažnai yra dinamiški ir kontekstiniai. Kaip teigia Musolffas, metaforos politikoje dažnai veikia ne kaip statiškos konceptualiosios schemas, bet kaip metaforiniai scenarijai, kurie apima veikėjų vaidmenis, priežastinius ryšius ir moralinius vertinimus (2016: 8–10). Ši koncepcija padeda geriau suvokti, kodėl tos pačios metaforinės sritys skirtinguose diskursuose gali atlikti skirtingas funkcijas ir turėti skirtingą ideologinę krūvį.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad politinio diskurso metaforizacija yra struktūriškai sudėtingas procesas, apimantis ne tik ištakų ir paskirties sričių sąveiką, bet ir platesnius diskursinius, kultūrinius bei ideologinius veiksnus. Tokiam požiūriui pritaria ir kiti tyrėjai, pabrėžiantys, kad metaforos politiniame diskurse negali būti analizuojamos izoliuotai nuo jų vartojimo konteksto (Charteris-Blackas 2004; van Dijkas 1998). Dėl šios priežasties šiame darbe metaforizacija suprantama kaip procesas, kuriame kalbinė raiška, kognityvinės struktūros ir diskurso strategijos veikia tarpusavyje, formuodamos politinės tikrovės interpretacijas.

Šiuolaikiniai politinio diskurso tyrimai pabrėžia, kad metaforizacija negali būti redukuojama vien į universalias konceptualiąsias schemas. Kaip rodo tekstynų lingvistikos ir diskurso analizės tyrimai, politinės metaforos dažnai yra kontekstinės, diskursyviai konstruojamos ir priklauso nuo konkrečios istorinės, kultūrinės ar politinės situacijos (Deignan 2005; Stefanowitschius 2006; Steenas 2007). Šiuo požiūriu išsiskiria Musolffo siūloma metaforinių scenarijų samprata, pagal kurią politinės metaforos veikia kaip kultūriškai atpažįstami naratyviniai modeliai, apimantys veikėjus, veiksmus, priežastinius veiksmus ir vertinimus (2016: 7-9).

Diskurso analizės požiūriu metaforizacija taip pat siejama su galios ir ideologijos klausimais. Van Dijkas pabrėžia, kad politinis diskursas yra viena pagrindinių ideologijų skleidimo erdvių, o metaforos čia veikia kaip subtilios, bet itin veiksmingos reikšmių formavimo priemonės (1998). Pasikartojančios metaforinės struktūros ilgainiui įtvirtina tam tikrus mąstymo modelius, kurie tampa „natūraliais“ ir nepastebimais, nors iš tiesų atspindi konkrečias politines vertybes ar interesus.

1.2.2. Metaforų retorinis ir ideologinis vaidmuo politiniame diskurse

Metaforos politiniame diskurse atlieka ne tik aiškinamąją ar konceptualizuojančią funkciją, bet ir turi ryškų retorinį⁸ bei ideologinį svorį. Mokslinėje literatūroje plačiai pripažįstama, kad politinė kalba yra orientuota į poveikį auditorijai, o metaforos šiuo požiūriu tampa viena veiksmingiausių įtikinimo priemonių (Chiltonas 2004; Charteris-Blackas 2011). Kaip pažymi Charteris-Blackas, politinės metaforos dažnai pasirenkamos ne atsitiktinai, bet strategiškai, siekiant sustiprinti kalbėtojo argumentus, panaudoti emocijas ir legitimuoti tam tikras politines pozicijas (2011: 31).

Retoriniu požiūriu metaforos leidžia sudėtingus politinius procesus pateikti supaprastinta, vaizdinga ir lengvai įsimenama forma. Tokia kalbinė strategija padeda politikams formuoti aiškas problemų interpretacijas ir nukreipti auditorijos dėmesį į tam tikrus aspektus, tuo pačiu nutylint kitus. Kaip teigia Chiltonas, politiniame diskurse metaforos dažnai veikia kaip „kognityviniai trumpiniai“, leidžiantys greitai sukurti prasminius ryšius ir sužadinti norimas emocines reakcijas (2004: 51). Pavyzdžiui, politinių krizių vaizdavimai karo ar katastrofos įvaizdžiu sukuria skubos, grėsmės ir neišvengiamų sprendimų įspūdį.

Ideologinis metaforų vaidmuo politiniame diskurse atsiskleidžia per jų gebėjimą natūralizuoti tam tikras vertybes ir galios santykius. Van Dijkas pabrėžia, kad ideologijos diskurse dažnai veikia implicitiškai, o metaforos yra viena iš priemonių, leidžiančių ideologines nuostatas pateikti kaip savaime suprantamas ar natūralias (1998: 126). Pasikartojančios metaforinės struktūros ilgainiui formuoja kolektyvinius mąstymo modelius, kurie ima reguliuoti tai, kas laikoma normalu, priimtina ar neišvengiama politinėje realybėje.

Ši ideologinė metaforų funkcija ypač ryški tais atvejais, kai politikos atstovai nuosekliai naudoja tam tikrus metaforinius modelius, siekdami patvirtinti savo veiksmus ar diskredituoti oponentus. Kaip rodo Musolfio tyrimai, metaforiniai scenarijai politiniame diskurse dažnai apima aiškiai apibrėžtas veikėjų roles (pvz. gelbėtojas, priešas, auka), kurios nulemia auditorijos moralinį vertinimą ir politines simpatijas (2016: 10-12). Tokiu būdu metaforos ne tik aprašo politinę situaciją, bet ir nurodo, kas joje yra „teigiamas“ ar „neigiamas“ veikėjas.

Svarbu pažymėti, kad metaforų retorinis ir ideologinis poveikis dažnai pasireiškia ne pavieniais atvejais, o sistemingai per visą diskursą. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad metaforiniai modeliai įgauna ypatingą reikšmę tada, kai jie kartojami skirtinguose tekstuose, kalbose ar žiniasklaidos pranešimuose, taip formuodami dominuojančias politines interpretacijas (Charteris-Blackas 2004; Wodak 2009). Tokiu būdu metaforos tampa diskurso strategijomis, kurios prisideda prie ilgalaikio ideologinių reikšmių įsitvirtinimo.

⁸ Čia ir toliau kalbant apie retoriką laikomasi anglakalbės tradicijos, kurioje retorika siejama su raštu ar žodžiu kuriamais tekstais. Plačiau apie tai čia: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rhetoric> Tuo tarpu lietuviškoje tradicijoje įsigalėjusi apibrėžtis siejama tik su žodine komunikacija: <https://www.vle.lt/straipsnis/retorika/>

Apibendrinant galima teigti, kad politiniame diskurse metaforos atlieka kelias tarpusavyje susijusias funkcijas: retorinę (kuriamas įtaigumas ir emocinis poveikis), vertinimo (formuojamos teigiamos arba neigiamos nuostatos politinių veikėjų, įvykių ar sprendimų atžvilgiu), pažinimo (sudėtingos politinės sąvokos ar procesai supaprastinami ir padaromi lengvai suprantamais plačiajai auditorijai) bei ideologinę (galios struktūros ar politinės pozicijos pateikiamos kaip savaime suprantamos, taip netiesiogiai nukreipiant auditorijos politines pažiūras ir vertybinius vertinimus). Atsižvelgiant į tai, toliau apžvelgiami empiriniai Lietuvos ir užsienio tyrimai, atskleidžiantys, kaip šios funkcijos buvo analizuojamos skirtinguose politinio diskurso kontekstuose.

1.3. Ankstesnių tyrimų apžvalga

Metaforų tyrimai politiniame diskurse tarptautiniu mastu rodo, kad metaforinė kalba yra vienas svarbiausių politinės reikšmės konstravimo mechanizmų. Daugelis tyrėjų sutaria, kad metaforos politikoje veikia ne tik kaip stilistiniai elementai, bet ir kaip kognityviniai bei ideologiniai įrankiai, padedantys struktūruoti politinę realybę, pagrįsti politinius sprendimus ir formuoti visuomenės nuostatas (Charteris-Blackas 2005; Musolffas 2004, 2016). Vis dėlto tyrimų rezultatai rodo, kad metaforų funkcijos ir dominuojančio sritys labai priklauso nuo analizuojamo diskurso tipo, kultūrinio konteksto ir politinės situacijos.

Konceptualiosios metaforos teorija grindžiama tyrimai parodė, kad politiniame diskurse dažnai dominuoja kelios pasikartojančios sritys. Pavyzdžiui, Lakoffo (1996) ir jo pasekėjų tyrimai atskleidė, kad JAV politiniame diskurse itin dažnos metaforos politika yra karas, valstybė yra šeima, politinė kova yra varžybos. Šių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad tokios metaforos struktūruoja ne tik kalbinę raišką, bet ir rinkėjų politinį mąstymą, ypač moralinių vertinimų srityje. Tačiau visi kiti autoriai pažymi, kad šie rezultatai pernelyg apibendrina politinę realybę ir ne visada atsižvelgia į konkretaus diskurso kontekstą (Charteris-Blackas 2004).

Kritinė diskurso analizė papildė šiuos tyrimus parodydama, kad tos pačios sritys skirtinguose politiniuose kontekstuose gali atlikti skirtingas funkcijas. Charterio-Blacko (2011) tyrimai atskleidė, jog metaforos politiniame diskurse dažnai naudojamos legitimuoti galios santykius, pateisinti politinius sprendimus ar paneigti politinius oponentus. Šių tyrimų rezultatai iš dalies prieštarauja ankstyvajai konceptualiosios metaforos prieigai, nes rodo, kad metaforų pasirinkimas neretai yra sąmoningas ir strategiškas, o ne vien automatiškai kylantis iš konceptualiųjų struktūrų.

Tekstynų lingvistikos tyrimai dar labiau sukritikavo universalių konceptualiųjų metaforų idėją. Deignan (2005) ir Stefanowitschiaus (2006) empiriniai duomenys parodė, kad realiuose politiniuose tekstuose metaforiniai pasakymai yra fragmentiški, dažnai mišrūs ir ne visada nuosekliai atitinka vieną aiškią konceptualią metaforą. Šie rezultatai leidžia abejoti teiginiu, kad kiekvienas metaforinis pasakymas gali būti tiesiogiai siejamas su stabilia konceptualiąja schema. Su šiuo

požiūriu iš dalies sutinka ir Steenas (2007), pabrėždamas, kad metaforos identifikavimas dar nereiškia jos konceptualiojo ar ideologinio poveikio įrodymo.

Reikšmingą indėlį į tyrimų diskusiją įnešė Musolffas, kurio analizės parodė, kad politiniame disкурse metaforos dažnai funkcionuoja ne kaip abstraktūs konceptualūs modeliai, o kaip metaforiniai scenarijai – kultūriškai atpažįstami pasakojimai apie krizes, kovą, aukas ar išsigelbėjimą (2016). Jo tyrimų rezultatai rodo, kad politinių metaforų reikšmė dažnai priklauso ne nuo pačios metaforinės srities, bet nuo to, koks naratyvas ja kuriamas. Šie duomenys iš dalies prieštarauja Lakoffo keltai teorijai, nes parodo, kad metaforos poveikis nėra vienareikšmis.

Skirtingi tyrimų rezultatai taip pat atskleidžia metodologinių prieigų svarbą metaforų analizėje. Ankstyvieji konceptualiosios metaforos teorija grindžiami tyrimai dažnai rėmėsi introspekcija arba ribotais pavyzdžiais, tuo tarpu tekstynų lingvistikos ir disкурso analizės metodai leidžia analizuoti metaforas platesniame empirinės medžiagos kontekste. Tekstynais paremti tyrimai atskleidžia metaforų variantiškumą, fragmentiškumą ir kontekstinį sąlygotumą, todėl leidžia tiksliau įvertinti jų funkcijas realiaame politiniame disкурse. Atsižvelgiant į šiuos metodologinius skirtumus, šiame darbe pasirenkamas mišrus požiūris, derinantis kognityvinės lingvistikos teorines įžvalgas su empiriniais tekstynų analizės metodais, siekiant išsamiau atskleisti metaforų vaidmenį 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų disкурse.

Lietuvoje metaforų tyrimų įvairiuose disкурsuose gausu, taip pat buvo tirtas ir politinis diskursas. J. Cibulskienė, analizuodama Lietuvos rinkimų diskursą, parodė, kad metaforos atlieka esminį vaidmenį struktūruojant politinę konkurenciją ir ideologinę priešpriešą. Viena ankstyvųjų tyrimų autorė nustatė, kad 2000 m. Seimo rinkimų disкурse dominuoja kelio metafora, kuri leidžia politinius procesus pateikti kaip kryptingą judėjimą link tikslo, o partijas – kaip keliautojus, besirenkančius skirtingus maršrutus. Šis tyrimas parodė, kad metaforos padeda konstruoti ne tik politinius argumentus, bet ir pačią rinkimų logiką.

Vėlesniuose darbuose Cibulskienė analizavo metaforų vaidmenį politinių sprendimo įteisinimo procesuose. Tyrimas apie 2008-2012 m. ekonominės krizės diskursą atskleidė, kad jėgos metafora tampa centrine priemone, kuria valdančiosios ir opozicinės partijos formuoja teigiamą savęs ir neigiamą politinio oponento vaizdą (Cibulskienė 2013). Autorė daro išvadą, kad metaforos politiniame disкурse veikia kaip ideologijos kognityviniai mechanizmai, leidžiantys subtiliai paveikti auditorijos vertinimus.

Svarbūs ir Cibulskienės tarpkultūriniai tyrimai, kuriuose lyginamas Lietuvos ir Jungtinės Karalystės žiniasklaidos diskursas ekonominės krizės kontekste. Nustatyta, kad nors abiejose kultūrose dominuoja panašios metaforinės sritys, jų scenarijai ir retorinis poveikis skiriasi, atsižvelgiant į politinę ir kultūrinę patirtį (Cibulskienė 2017). Tai leidžia teigti, kad metaforos nėra vien universalūs mąstymo modeliai, bet ir kultūriškai įsišaknijusios disкурso strategijos.

Kiti Lietuvos tyrėjai taip pat reikšmingai prisidėjo prie metaforų analizės politiniame ir viešajame diskurse. Justinos Urbonaitės ir Inesos Šeškauskienės tyrimai parodė, kad tokios metaforinės sritys kaip sveikata ar kūnas plačiai vartojamos politiniame ir ekonominiame diskurse, leidžiant abstrakčias socialines problemas pateikti per žmogaus kūno patirtį (Urbonaitė, Šeškauskienė 2007). Autorių duomenys rodo, kad nors bendros metaforinės tendencijos lietuvių ir anglų kalbose sutampa, leksinė realizacija dažnai išlieka kultūriškai specifinė. Kiti Šeškauskienės tekstynų lingvistika paremti tyrimai atskleidė, kad metaforos aktyviai funkcionuoja ne tik politiniame, bet ir akademiniame diskurse, o jų pasirinkimas priklauso nuo diskurso tikslų ir auditorijos (Šeškauskienė 2011).

Apžvelgti Lietuvos ir užsienio tyrimai rodo, kad metaforos politiniame diskurse yra nuosekliai tiriamos, tačiau dauguma darbų orientuojasi į pavienes metaforines sritis, vieną politinę jėgą arba vieną diskurso tipą. Lietuvoje ypač išsamiai analizuoti ankstesni rinkimų laikotarpiai ir ekonominių krizių diskursai, tačiau pastarųjų metų rinkimų diskursas, pasižymintis intensyvia socialinių tinklų komunikacija ir ryškia politine fragmentacija, iki šiol nebuvo sistemiškai nagrinėtas.

2. Metaforų 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse tyrimas ir rezultatai

2.1. Tyrimo metodika

2.1.1. Duomenų rinkimo ir paruošimo analizei procedūra

Šiame tyrime taikomas mišrusis metodas, apimantis tiek kiekybinę, tiek kokybinę analizę. Kiekybinė dimensija leidžia nustatyti metaforų pasiskirstymą ir dažnumą skirtinguose tekstynuose, o kokybinė - atskleisti metaforinės raidos ypatumus, prasmines sritis ir funkcijas konkrečiame politiniame diskurse. Tokia dvejojama prieiga pasirinkta neatsitiktinai: remiantis ankstesniais politinio diskurso tyrimais (Charteris-Blackas 2004; Musolffas 2016; Cibulskienė, Jagminaitė 2014), vien kiekybiniai rodikliai neatskleidžia pilno metaforinės raidos vaizdo, nes metaforų skaičius pats savaime dar nerodo jų ideologinio krūvio ar retorinės funkcijos. Todėl kiekybiniai duomenys šiame darbe pasitelkiami kaip analitinis pagrindas, o kokybinė interpretacija suteikia jiems prasmę politinio diskurso kontekste.

Praktinė tyrimo analizė vyko keliais etapais, apimančiais duomenų rinkimą, tekstynų sudarymą ir metaforų identifikavimą. Pirmajame etape buvo surinkta tiriamoji medžiaga – oficialios 2024 m. publikuotos politinių partijų programos ir partijų lyderių įrašai ⁹socialiniame tinkle „Facebook“, publikuoti nuo 2024 m. gegužės 1 d. iki 2024 m. spalio 1 d. Tyrimo medžiagą pasirinkta analizuoti pasitelkiant tekstynų lingvistikos prieigą. Tam sudaryti aštuoni specializuoti tekstynai, kurie analizuoti naudojant „AntConc“ (AntConc 2026) programą. Ši programa pasirinkta todėl, kad tai plačiai taikoma ir gerai dokumentuota tekstynų lingvistikos priemonė, leidžianti efektyviai atlikti dažnumo, kolokacijų ir konkordanso eilučių paiešką bei palyginti kelis tekstynus tarpusavyje (plg. Stefanowitschius 2006; Deignan 2005). Kiekvienas tekstynas atspindi tam tikrą politinę grupę ir komunikacijos kanalą, o toks diferencijavimas leidžia palyginti metaforų vartoseną tiek tarp skirtingų politinių jėgų, tiek tarp skirtingų žanrų.

Tyrime išskiriamos keturios politinių partijų grupės: koaliciją sudariusios partijos, opozicinės partijos, mišri Seimo narių grupė ir nepatekusios į Seimą partijos. Šias politines jėgas sudarančios partijos, lyderiai ir laimėtų mandatų skaičius pateikiamas 1 lentelėje.

⁹ Partijų lyderiais šiame tyrime nėra laikomi savarankiškai išsikėlę kandidatai, tad jie į šį tyrimą nėra įtraukiami.

1 lentelė. 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatai

Politinė grupė	Partija	Mandatų skaičius	Pirmininkas
Koalicija	Lietuvos socialdemokratų partija	52	Vilija Blinkevičiūtė
	Politinė partija „Nemuno aušra“	20	Remigijus Žemaitaitis
	Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“	14	Saulius Skvernelis
Opozicija	Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai	28	Gabrielius Landsbergis
	Liberalų sąjūdis	12	Viktorija Čmilytė-Nielsen
Mišri politinė grupė	Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	8	Aurelijus Veryga
	Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga	3	Valdemar Tomaševski
	Nacionalinis Susivienijimas	1	Vytautas Sinica
	Partija „Laisvė ir teisingumas“	1	Artūras Zuokas
Nepatekusios į Seimą partijos	Laisvės partija	0	Tomas Vytautas Raskevičius
	Lietuvos liaudies partija	0	Tauras Jakelaitis
	Taikos koalicija (Darbo partija, Lietuvos krikščioniškosios demokratijos partija, Žemaičių partija)	0	Viktor Uspaskich
	Lietuvos regionų partija	0	Jonas Pinskus
	Lietuvos žaliųjų partija	0	Ieva Budraitė
	Tautos ir teisingumo sąjunga (centristai, tautininkai)	0	Petras Gražulis

Tokia keturių grupių struktūra teoriškai grindžiama politinio diskurso tyrimų tradicija, pagal kurią skirtinga partijų pozicija galios struktūroje lemia ir skirtingas komunikacines strategijas, ir skirtingą metaforinę raišką (van Dijkas 1998; Wodak 2009). Antrajame etape kiekvienai iš šių grupių sudaryti du atskiri tekstynai: pirmasis apima politines programas, antrasis - socialinio tinklo „Facebook“ įrašus. Tekstynų duomenų ribos apibrėžtos konkrečiu laikotarpiu: surinkti „Facebook“ įrašai publikuoti nuo 2024 m. gegužės 1d. iki spalio 1d. Šis laikotarpis apima intensyvią 2024 m. Seimo rinkimų kampaniją ir patį rinkimų laikotarpį. Toks chronologinis apribojimas užtikrina, kad analizuojami tekstai atspindi konkretų politinio diskurso laikotarpį ir yra palyginami tarpusavyje.

Šių dviejų žanrų, programų ir socialinių tinklų įrašų, pasirinkimas grindžiamas juose pasireiškiančiomis skirtingomis komunikacinėmis funkcijomis. Politinės programos yra oficialus, iš anksto parengtas ir redaguotas teksto tipas, atspindintis partijos ideologines nuostatas ir ilgalaikius tikslus. Socialinio tinklo „Facebook“ įrašai, priešingai, pasižymi operatyvumu, emocionalumu ir tiesioginiu kreipiniu į rinkėjus, todėl juose tikimasi aptikti kitokią metaforinę raišką. Tokia lyginamoji perspektyva sudaro sąlygas ne tik atskleisti tam tikrus kiekvienos politinės grupės metaforinius modelius, bet ir stebėti, kaip ta pati politinė jėga konstruoja savo politinę tikrovę skirtinguose komunikacijos kontekstuose. Sudaryti iš viso aštuoni tekstynai, kurių struktūra pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė. *Sudaryti specializuoti tekstynai ir jų apimtis (žodžiais)*

Tekstyno pavadinimas	Tekstyno kodas¹⁰	Apimtis (žodžiais)
Koalicijos partijų politinės programos	KPP	24314
Koalicijos partijų įrašai „Facebook“	KPI	8500
Opozicijos partijų politinės programos	OPP	34959
Opozicijos partijų įrašai „Facebook“	OPI	821
Mišrios politinės grupės partijų programos	MPP	28502
Mišrios politinės grupės partijų įrašai „Facebook“	MPI	45815
Nepatekusių į Seimą partijų programos	NPP	73473
Nepatekusių į Seimą partijų įrašai „Facebook“	NPI	9538
Iš viso		1046101

Trečiajame etape pasitelkiant „AntConc“ programą kiekvienam tekstynui buvo sudaryti pilni žodžių dažnumo sąrašai. Žodžių dažnumo sąrašas šiuo atveju suteikia vertingą informaciją apie tai, apie ką pasirinktame diskurse kalbama: dažniausiai vartojami žodžiai atspindi pagrindines diskurso temas ir rūpimus konceptus. Iš kiekvieno tekstyno 100 dažniausių žodžių sąrašo buvo atrenkami reikšminiai žodžiai – tai daiktavardžiai, žymintys referentus, apie kuriuos kalbama politinėse programose ar įrašuose. Šie žodžiai, tokie kaip Lietuva, valstybė, šalis, darbas, visuomenė, ekonomika – yra potencialūs metaforinių junginių centrai, kurių pagalba galima identifikuoti metaforos paskirties srities funkciją. Galutinis tiriamų žodžių sąrašas pateikiamas čia:

- Lietuva
- žmonės
- rinkimai
- Seimas
- taika

¹⁰ Toliau tekstynai įvardinami pasitelkiant jiems suteiktais kodais.

- partija
- koalicija
- darbas
- šalis
- politika
- sveikata
- visuomenė
- Vilnius
- Europa

2.1.2. Metaforų identifikavimo ir klasifikavimo principai

Surinkus ir susisteminus tiriamąją medžiagą, kitame tyrimo etape buvo atliekamas metaforų identifikavimas ir klasifikavimas. Šiame etape siekta nustatyti, kurie tekstynuose vartojami žodžiai ir žodžių junginiai yra vartojami metaforiškai, kokioms metaforų ištakų sritims jie priklauso bei kokius scenarijus formuoja politiniame diskurse.

Pirmiausia buvo atliekamas 2.1.1 skyriuje pateiktų žodžių formų patikrinimas, siekiant užtikrinti, jog automatiškai skaičiuojant žodžio dažnumą nebuvo įtrauktos ir kitos, tą pačią šaknį turinčių žodžių formos, pavyzdžiui *Lietuva* ir *lietuvybė* galėjo būti priskirtos tai pačiai grupei. Tokios „AntConc“ programos klaidos buvo taisomos rankiniu būdu, po to iš naujo perskaičiuojant kiekvienos formos dažnumą.

Penktajame etape kiekvienam atrinktam reikšminiam žodžiui buvo atliekama konkordanso eilučių paieška. Kiekviena konkordanso eilutė pateikia ieškomo žodžio kontekstą kairėje ir dešinėje, taip siekiant nustatyti ar tiriamas žodis tam tikroje eilutėje vartojamas metaforiškai. Metaforiškumas identifikuojamas remiantis Pragglez grupės¹¹ (2007) sukurtu MIP metodu. Šio metodo pasirinkimą lėmė kelios priežastys. Pirmiausia, MIP užtikrina analizės nuoseklumą ir atkartojamumą, nes pateikia aiškus, žingsnis po žingsnio taikomas procedūras, padedančias atskirti metaforiškai vartojamus žodžių nuo tų, kurie vartojami tiesiogine reikšme. Antra, MIP taikymas yra išsamiai aprašytas ir empiriškai išbandytas įvairiuose diskurso analizės tyrimuose, todėl leidžia palyginti gautus rezultatus su kitų tyrėjų darbais (plg. Steenas 2007; Kövescesas 2015).

MIP¹² metodas apima keturis pagrindinius žingsnius. Pirmiausia tekstas perskaitomas ir suprantama bendra teksto reikšmė. Po to tekstas yra skaidomas į leksinius vienetų – atskirus žodžius

¹¹ Darbo grupės pavadinimas sudarytas iš pirmųjų darbo grupę sudariusių tyrėjų inicialų: Peter Crisp, Ray Gibbs, Alan Cienki, Gerard Steen, Graham Low, Lynne Cameron, Elena Semino, Joseph Grady, Alice Deignan and Zoltan Kövesces.

¹² Vėliau metodas buvo atnaujintas ir jo naujesnei versijai suteiktas MIP(VU) metodo pavadinimas: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10926480709336752>

ar žodžių junginius, kuriems nustatoma reikšmė. Toliau kiekvienam leksiniam vienetui nustatoma kontekstinė reikšmė, t.y. kaip tas žodis ar junginys vartojamas konkrečiame sakinyje. Po to tikrinama, ar žodžio pagrindinė (pirminė ar labiau konkreti) reikšmė skiriasi nuo kontekstinės reikšmės. Galiausiai, jeigu tarp pirminės ir kontekstinės reikšmių esama kontrasto, o kontekstinė reikšmė gali būti supраста per pirminę, tuomet žodis yra laikomas metaforišku. Pirminei reikšmei nustatyti šiame darbe remiamasi Lietuvių kalbos išteklių informacine sistema „E. Kalba“¹³, kurioje pateikiami visų šiuo metu internete prieinamų lietuvių kalbos žodynų duomenys.

Vis dėlto svarbu pažymėti, kad šiame darbe MIP protokolas taikomas ne visa apimtimi, nes jo pilnas pritaikymas lietuvių kalbos medžiagai yra ribotas (Urbonaitė et al. 2019). Kaip atkreipia dėmesį Šeškauskienė (2012), MIP kūrėjai metodą formulavo remdamiesi pirmiausia anglų kalba, kurios leksinių vienetų samprata ir istorinės reikšmės raida skiriasi nuo lietuvių kalbos. Vienas problemiškesnių MIP aspektų – trečiasis protokolo žingsnis, nurodantis, kad bazinė reikšmė turi būti istoriškai senesnė: šis kriterijus sunkiai įgyvendinamas, nes ne visų kalbų žodynuose, įskaitant ir lietuvių kalbos, istorinė reikšmių raida dažniausiai nėra fiksuojama ir tokiu principu tvarkoma (ibid.). Dėl šios priežasties šiame darbe bazinė reikšmė nustatoma pirmenybę teikiant konkretesnei reikšmei prieš abstraktesniąją – tai atitinka pačios Pragglejaz grupės (2007) suformuluotą bazinės reikšmės charakteristiką. Taigi, taikomi tie MIP žingsniai, kurie yra tinkami lietuvių kalbos medžiagai. Visais abejotinais atvejais, kai žodžio metaforiškumas nebuvo akivaizdus, reikšmė tikrinta pasitelkiant papildomą kontekstą ir žodynų straipsnius.

Šeštasis etapas – metaforinių junginių analizė ir scenarijų priskyrimas. Šalia MIP metodo, metaforų vartosenos dėsningumams nustatyti taikomas Stefanowitschiaus (2006) metaforinių junginių analizės metodas (angl. *metaphorical pattern analysis*). Šis metodas leidžia identifikuoti ne pavienius metaforinius žodžius, bet sistemingai pasikartojančius metaforinių žodžių junginius ir semantines sritis, kuriomis grindžiami politiniai konceptai. Šiuo metodu siekiama nustatyti, kurios leksemos dažniausiai sudaro kolokacijas su tam tikromis politinėmis sąvokomis, taip atskleidžiant atsikartojančius metaforinius modelius per visą tekstą. Praktiškai metaforinių junginių analizė suderinama su MIP rezultatais: kiekybiškai identifikuoti junginiai tikrinami pagal MIP kriterijus ir klasifikuojami pagal semantines ištakų sritis. Šis klasifikavimo žingsnis leidžia identifikuoti dominuojančias metaforines sritis ir palyginti jų pasiskirstymą tiek tarp skirtingų politinių grupių, tiek tarp skirtingų žanrų. Pirmajame klasifikavimo žingsnyje kiekvienai metaforai buvo priskirta metaforos ištakų sritis (teatro, konflikto, talpyklos ir pan.), o vadovaujantis Musolfio scenarijų koncepcija – priskirtas ir scenarijus, kurie apima dalyvių vaidmenis, tam tikrą siužeto eigą ir įprastus vertinimus (Musolffas 2006: 28). Ši teorija siejama su Charleso Filmoro (1982) pristatyta rėmų

¹³ Pasirinkta naudoti visa duomenų bazė, nes tam tikrų duomenų kai kuriuose žodynuose nėra. Pavyzdžiui kai kurie bendrinės lietuvių kalbos žodyno duomenys ruošiami ir nėra prieinami.

semantika, tačiau ją praplečia: rėmai čia suprantami ne vien kaip konceptualios struktūros, bet kaip socialiai ir kultūriškai įtvirtinti scenarijai. Veiklos ištakų srities atveju papildomai buvo taikoma scenarijų sistema, leidžianti tiksliau apibrėžti, koks konkrečios veiklos tipo subjektas konstruojamas (gynėjas, rūpintojas, ekonominis veikėjas ir pan.). Abejotiniais atvejais sprendimas buvo priimamas konsultuojantis su darbo vadove.

2.2. Kiekybinės analizės rezultatai

Iš viso aštuoniuose sudarytuose tekstynuose nustatytos 358 metaforos. Kadangi tekstynai skiriasi savo apimtimi (nuo 821 žodžio iki 73 473 žodžių), absoliutūs skaičiai nėra informatyvūs lyginamuoju požiūriu. Todėl metaforų dažnis pateikiamas normalizuotu rodikliu: metaforų skaičius tūkstančiui žodžių. Tekstynuose aptinkamų metaforų skaičius ir normalizuotas dažnis yra pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. *Tekstynuose fiksuotų metaforų skaičius ir jų normalizuotas dažnis*

Tekstyno kodas	Metaforų skaičius(%)	Met./1000 žodžių
KPP	49 (13,7%)	2,02
KPI	9 (2,5%)	1,06
OPP	65 (18,2%)	1,86
OPI	1 (0,3%)	1,22
MPP	37 (10,3%)	1,30
MPI	44 (12,3%)	0,96
NPP	133 (37,1%)	1,81
NPI	20 (5,6%)	2,10
Iš viso:	358 (100%)	1,58

Iš 3 lentelės matyti, kad daugiausia metaforų užfiksuota nepatekusių į Seimą partijų programų tekстыne (NPP) – 133 atvejai, sudarantys 37,1% visų nustatytų metaforų. Tačiau normalizavus

duomenis pagal tekstyno apimtį paaiškėja, kad didžiausias metaforų dažnis būdingas nepatekusi⁷ 5 Seimą partijų įrašų „Facebook“ tekстыne (NPĮ) – 2,10 metaforos tūkstančiui žodžių. Panašus dažnis fiksuojamas ir koaliciją sudariusių partijų programų tekстыne (KPP) – 2,02 metaforos tūkstančiui žodžių bei opoziciją sudariusių partijų programų tekстыne (OPP) – 1,86 metaforos tūkstančiui žodžių. Tuo tarpu socialinių tinklų tekstynuose metaforų dažnis mažesnis: mažiausias normalizuotas dažnis nustatytas mišrios politinės grupės įrašų „Facebook“ tekстыne (MPI) – 0,96 metaforos tūkstančiui žodžių. Tokie duomenys leidžia teigti, kad metaforinė raiška intensyviausiai pasitelkiama oficialiose politinėse programose, kuriose formuluojami ilgalaikiai politiniai tikslai, ideologinės nuostatos ir valstybės vizijos. Pažymėtina, kad OPĮ tekstynas yra itin mažas (821 žodis), todėl jo rodiklis (1,22 met./1000 žodžių) turėtų būti vertinamas atsargiai – viena aptikta metafora neleidžia daryti gilesnių išvalgų.

Visų tekstynų metaforų kokybinės analizės rezultatai pateikiami 4 lentelėje. Metaforų ištakų srities ir scenarijaus identifikavimas atliktas taikant MIP metodą ir metaforinių junginių analizę. Gauti rezultatai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. *Tekstynuose fiksuotos metaforų ištakų sritys ir scenarijai*

Ištakų sritis	Scenarijus	Tekstynas								Iš viso
		KPP	KPI	OPP	OPI	MPP	MPI	NPP	NPI	
Personifikacija	Santykiai	3	0	3	0	0	0	10	0	16
	Veikla	33	1	47	0	36	35	99	2	253
	Fizinis kūnas	0	0	0	0	0	3	2	2	7
Kelionė		1	0	0	1	0	1	4	4	11
Medžiagiškumas		1	1	0	0	0	0	0	0	2
Namai		1	0	1	0	0	0	0	1	3
Varžybos		7	4	11	0	1	2	12	1	38
Pramogos		3	0	0	0	0	0	3	0	6
Konfliktas		0	3	1	0	0	3	2	6	15
Laivyba		0	0	1	0	0	0	0	1	2
Stichijos		0	0	1	0	0	0	0	2	3
Kūrinys		0	0	0	0	0	0	1	1	2
Iš viso:		49	9	65	1	37	44	133	20	

Iš rezultatų aiškiai matyti, jog dominuoja personifikacijos metaforos. Iš viso užfiksuoti 276 personifikacijos atvejai, iš kurių didžiausią dalį sudaro veiklos scenarijus – 253 atvejai. Tai leidžia teigti, kad Lietuva, valstybė ar šalis šiame rinkimų diskurse dažniausiai konstruojama kaip aktyvus

veikėjas, galintis planuoti, veikti, spręsti. Veiklos scenarijus ypač dažnas NPP tekstyne (99 atvejai), OPP tekstyne (47 atvejai) bei MPP tekstyne (36 atvejai). Santykių scenarijus aptinkamas gerokai rečiau (16 atvejų), daugiausia jų fiksuojama NPP tekstyne (10 atvejų), o fizinio kūno scenarijus yra rečiausias iš personifikacijos metaforos tipų – nustatyti tik 7 atvejai.

Iš kitų metaforų ryškiausia yra varžybų metafora – iš viso užfiksuoti 38 atvejai. Ji tekstynuose pasiskirsčiusi gan tolygiai, tačiau dažniausiai aptinkama NPP (12 atvejų) ir OPP (11 atvejų) tekstynuose. Kiek rečiau pasitaiko konflikto metafora (15 atvejų), kuri daugiausia realizuojama socialinių tinklų komunikacijoje, ypač NPI (6 atvejai), KPI (3 atvejai) ir MPI (3 atvejai) tekstynuose.

Kelionės metafora nustatyta 11 kartų, daugiausia NPP (4 atvejai) ir NPI (4 atvejai) tekstynuose. Kitos metaforos – pramogų, namų, medžiagiškumo, laivybos, stichijų ir kūrinio yra aptinkamos tik pavieniais atvejais, tačiau papildoma bendrą metaforinį rinkimų diskurso vaizdą ir atskleidžia platesnę metaforų įvairovę. Pastebėtina ir tai, kad kai kurios metaforos būdingos tik tam tikriems tekstynams: pavyzdžiui, pramogų metaforos aptiktos tik politinių programų tekstynuose (KPP ir NPP). Tai leidžia daryti prielaidą, jog metaforų pasirinkimą lemia komunikacijos kanalo specifika.

Apibendrinant kiekybinės analizės rezultatus, galima teigti, kad 2024 m. Seimo rinkimų diskurse dominuojanti metafora yra personifikacija, o metaforizacijos lygis skiriasi pagal žanrą (programose aukštesnis nei socialiniuose tinkluose) ir pagal grupę (nepatekusių į Seimą partijų tekstynai gausiausi metaforomis). Detalesni metaforų skirtumai tarp grupių ir žanrų aptariami tolimesniame skyriuje.

2.3. Kokybinės analizės rezultatai

2.3.1. Personifikacija

Personifikacija – tai metaforos tipas kuriame pasak Lakoffo ir Johnsono (1980), įvairi patirtis suvokiama per gyvoms būtybėms būdingas savybes, veiksmus ar būsenas. Dažniausiai tokiose metaforose pasitelkiamos žmogui būdingos veiklos, motyvacijos ar socialiniai vaidmenys, tačiau tam tikrai atvejais metaforinė raiška gali remtis ir bendresnėmis gyvoms būtybėms priskiriamomis savybėmis, kurios nėra išimtinai žmogiškos. Šiuolaikinėje konceptualiosios metaforos teorijoje personifikacija laikoma vienu iš bazinių kognityvinių mechanizmų, leidžiančių abstrakčius reiškinius suvokti remiantis žmogaus patirtimi ir socialiniu pasaulio pažinimu (Kövecsesas 2020). Šis metaforos tipas dominuoja 2024 m. Seimo rinkimų diskurse: iš 374 aptiktų metaforų šiam tipui priskiriama 278 (74,3 proc.). Šiame tipe abstrakti paskirties sritis - Lietuva (taip pat referuojama kaip šalis ar valstybė), konceptualizuojama kaip savarankiškas, intencijas turintis, sprendimus priimantis ir veiksmus atliekantis subjektas. Kaip pabrėžia Musolffas (2016), kai valstybės vaizduojamos kaip veikiantys asmenys, jos tampa socialiai atsakingos už savo elgesį viena kitos atžvilgiu, o personifikacija leidžia atsakomybę už sudėtingus politinius procesus priskirti vienam veikiančiam subjektui (Semino 2008). Toks metaforos tipas yra tirtas ir ankstesniuose politinio diskurso darbuose

(Charteris-Blackas 2011; Musolffas 2016), o Cibulskienės (2013) atliktas Lietuvos partijų diskurso tyrimas rodo, kad panašūs personifikacijos modeliai buvo aktyvūs ir 2008-2011 m. ekonominės krizės kontekste.

Prieš pereinant prie scenarijų analizės reikia atkreipti dėmesį į metodologinį klausimą – Lietuva analizuojamame politiniame diskurse gali funkcionuoti ir kaip metonimija, tačiau šiame darbe laikomasi požiūrio, kad metafora ir metonimija sudaro kontinuumą (Raddenas 2002; Deignan 2005). Atvejai, kai Lietuva ar valstybė jungiami su veiksmažodžiais, žyminčiais gyvo padaro atliekamą veiklą, ketinimus ar fizines būsenas, analizuojami kaip metaforos – metoniminis pagrindas suvokiamas kaip šių metaforų motyvacinis kontekstas, bet ne kaip pagrindinis interpretacinis mechanizmas. Politiniame diskurse personifikacija nėra neutralus kalbinis pasirinkimas – kaip pabrėžia Cibulskienė ir Šeškauskienė (2020), metaforinis valstybės ar politinio subjekto vaizdavimas visada susijęs su tam tikru vertinimu: jis gali formuoti ar vaizduojamas subjektas suvokiamas teigiamai ar neigiamai, kaip aktyvus ar pasyvus veiksmo dalyvis, kaip atsakingas ar bejėgis subjektas. Remiantis Charteris-Blacko (2005) kritinės metaforos analizės metodologija, metafora funkcionuoja tarp mąstymo ir ideologijos: ji supaprastina politinę tikrovę, suteikia jai emociškai prieinamą formą ir padeda politikams konstruoti save kaip atsakingus veikėjus. Kai Lietuva veikia kaip subjektas, o ne kaip abstrakti institucija, kalbėtojas implikuoja, kad būtent jo partija – yra ta valia, kuri geba šalį vesti į priekį.

Šiame tyrime personifikacija kaip metaforos tipas yra išskaidyta dar į keturis scenarijus: veiklą (253 atvejai), santykius (16), tapatybę (6) ir fizinį kūną (3). Veiklos scenarijus dar detalizuojamas pagal veiklos pobūdį: veikiantis asmuo (70), rūpintojas (41), reguliuotojas (36), gynėjas (26), ekonominis veikėjas (20), bendroji personifikacija (13), partneris ar sąjungininkas (10), lyderis (9), reformatorius (7) ir ugdytojas (5). Šie smulkesni scenarijai nustatyti iš konkordanso eilutėse pasikartojančių semantinių vienetų.

2.3.1.1. Santykių scenarijus

Santykių scenarijus (16 atvejų) daugiausia randamas NPP tekstyne (10 atvejų). Šio scenarijus metaforose Lietuva konstruojama kaip tarpusavio santykių tinklo dalyvis: ji yra partnerė, narė, sąjungininkė, kuri turi reputaciją ir įsipareigojimus. Tokiose metaforose valstybių santykiai ir ryšiai perteikiami per socialinių santykių modelį, kuris yra lengvai atpažįstamas iš kasdienės patirties. Valstybių tarpusavio sąveika tokiu būdu konceptualizuojama ne kaip abstrakčių institucijų ar geopolitinių procesų veikimas, bet kaip asmeninių santykių tinklas, grindžiamas pasitikėjimu, lojalumu ar nusivylimu:

(1) *Kadangi užsienio politika yra ilgalaikė, būtina sutarti dėl aiškių tikslų ir prioritetų (Lietuvos santykiai su kaimyninėmis valstybėmis, Lietuvos nacionaliniai interesai tarptautinėse institucijose, tokiose kaip ES [...]) (NPP).*¹⁴

Šiame pavyzdyje santykių scenarijus kuriamas vartojant daiktavardį santykiai, kuris tarptautinę politiką conceptualizuoja kaip socialinių ryšių sistemą. Remiantis Dabartinės lietuvių kalbos žodynu (čia ir toliau – DLKŽ), bazinė žodžio reikšmė siejama su visuomeniniais ar kitais ryšiais, bendravimu, tačiau šiame kontekste ji perkeliama į valstybių ir politinių procesų sritį. Tokiu būdu tarptautinė politika pateikiama ne kaip abstrakti geopolitinių interesų sistema, bet kaip nuolat palaikomas ryšys tarp subjektų. Galima atkreipti dėmesį, jog nepatekusių į Seimą partijų programos daug dėmesio skiria Lietuvos vietai tarptautinėje erdvėje ir tarptautiniams santykiams išryškinti. Kitas ryškus santykių pavyzdys:

(2) *[...] buvo prarasta Kinijos rinka ir nemažai investuotojų nuo Lietuvos nusisuko. (NPP)*

Veiksmažodis *nusisukti* aktyvuoja orientacinį judesio vaizdinį: investuotojas fiziniu judesiu pasisuka nuo Lietuvos, t.y. galutinė padėtis – nugara į ją. Tai ypač vaizdinga metafora, kurioje ekonominiai santykiai conceptualizuojami kaip kūniška, fiziškai pajuntama objektų padėtis erdvėje. Šiuo atveju ekonominiai procesai pateikiami ne kaip neutralūs rinkos pokyčiai, bet kaip santykio nutrūkimas ar atsiribojimas. Tokia metafora sustiprina neigiamą situacijos vertinimą ir suteikia ekonominiams procesams emocinį atspalvį.

Santykių scenarijui būdinga tai, kad valstybės tarptautinė padėtis vertinama per socialinių ryšių stabilumą: valstybė gali būti palaikoma, atstumiamą, pripažįstama ar izoliuojama. Dėl to geopolitiniai ir ekonominiai procesai pateikiami per žmogaus socialinei patirčiai artimus modelius. Ši metaforinė raiška politiniame diskurse leidžia sudėtingus tarptautinius santykius perteikti paprasčiau ir emociškai paveikiau, kartu suponuojant tam tikrą politinį vertinimą.

2.3.1.2. Fizinio kūno scenarijus

Fizinio kūno scenarijus yra rečiausiai aptinkamas (3 atvejai) ir yra fiksuojamas tik NPP ir NPĮ tekstynuose:

(3) *Šiandien laukia Birštonas ir Raseiniai! Bunda visa Lietuva. (NPĮ)*

(4) *Laisvės partijos 2024 m. Seimo rinkimų programa LIETUVA KYLA IR STIPRĖJA. (NPP)*

Remiantis DLKŽ, veiksmažodžio *busti* bazinė reikšmė yra išeiti iš miego būklės, o veiksmažodžio *kilti* apibrėžiama kaip keltis, eiti aukšty. Tampa aišku, jog pateiktuose pavyzdžiuose

¹⁴ Darbe cituojami pavyzdžiai autentiški, jų kalba netaisyta. Visi pavyzdžiai, jei nenurodyta kitaip, yra surinkti šio darbo autorės.

Lietuva vaizduojama kaip gyvas, fizinį kūną turintis subjektas, kuriam priskiriamos tokios savybės kaip stiprybė, gebėjimas judėti. Šis gebėjimas judėti (*kilti*) taip pat gali būti interpretuojamas kaip erdvinė metafora, grindžiama vertikaliu judėjimu erdvėje, kai judėjimas aukštyn yra siejamas su teigiamu vertinimu. Ankstesni metaforų tyrimai rodo, kad žmonės yra linkę sieti aukštą padėtį erdvėje su pozityviais, o žemai – su negatyviais reiškiniais (angl. *good is up; bad is down*), ir ši sąsaja yra grindžiama kūniška patirtimi bei erdvinio suvokimu (Gottwald et al. 2015). Tad veiksmažodis *kilti* šiame kontekste nurodo ne fizinį judėjimą, o valstybės pažangą ir stiprėjimą. Abu pavyzdžiai perteikia pozityvų valstybės vaizdinį: (3) pavyzdyje akcentuojamas pabudimas kaip aktyvumo pradžia, o (4) – kryptingas judėjimas aukštyn, t.y. į geresnę būseną ar padėtį.

Svarbu pažymėti, kad šiame scenarijuje metafora taip pat gali suponuoti kolektyvinio aktyvumo idėją. Pabudimas čia suvokiamas ne tik kaip fizinės būsenos pasikeitimas, bet ir kaip visuomenės mobilizacija ar politinio sąmoningumo stiprėjimas. Tokia metafora dažnai siejama su rinkimų kampanijoms būdinga retorika, kurioje rinkėjai raginami „pabusti“, t.y. tapti aktyviais ir dalyvauti politiniame procese. Taigi fizinio kūno scenarijus šiuo atveju įgyja ir papildomą mobilizuojančią funkciją.

2.3.1.3. Veiklos scenarijus

Veiklos scenarijus yra produktyviausias (253 atvejų) ir realizuojamas tada, kai Lietuva ar valstybė konstruojama kaip veiksmų iniciatorė: ji planuoja, sprendžia, siunčia, imasi veiksmų. Didžioji dalis šio scenarijaus atvejų (130) priskiriami bendram veikiančio asmens vaizdiniui, kuriame valstybei suteikiamas aktyvaus asmens vaidmuo be aiškiau apibrėžtos funkcijos. Kiekybiškai šis modelis labiausiai koncentruotas NPP tekстыne (99 atvejai). Tokiose metaforose valstybė vaizduojama kaip racionalus ir kryptingai veikiantis subjektas, galintis savarankiškai priimti sprendimus bei kontroliuoti politinius procesus. Šis scenarijus politiniame diskurse ypač svarbus todėl, kad leidžia politinę tikrovę pateikti kaip sąmoningo veikimo rezultatą, o ne kaip atsitiktinių aplinkybių ar institucinių procesų pasekmę. Tipiškas pavyzdys:

(5) *Lietuva turi numatyti aiškią užsienio politikos strategiją, jos prioritetus [...]. (NPP)*

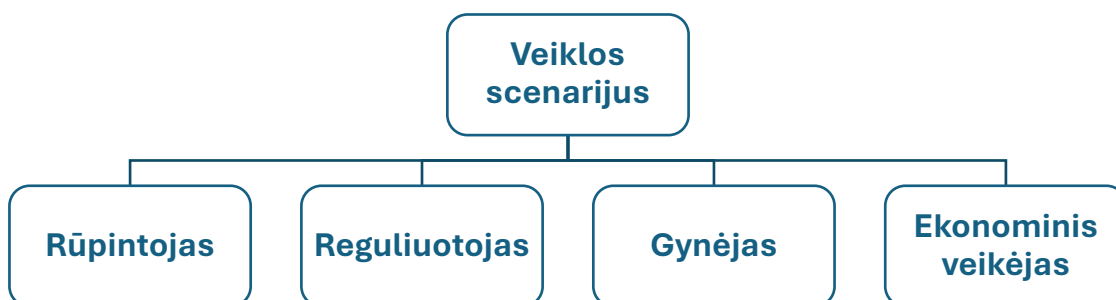
Veiksmažodis *numatyti* siejamas su žiūrėjimo schema (nu-matyti – tai yra iš anksto pamatyti). Remiantis žodynų duomenimis, bazinė žodžio reikšmė yra fizinis matymas arba regėjimas, tačiau kontekstinė reikšmė nusako strateginį planavimą. Tokia domenų sąranga vyksta per orientacinę schemą ateitis yra priekyje, t.y. planuotojas žvelgia į priekį ir mato tai, kas dar nenuveikta. Tai tipiška mąstyti yra žiūrėti/matyti metafora, integruota į platesnę valstybė veikia kaip strateginis planuotojas metaforą. Šiame metaforiniame junginyje Lietuva vaizduojama kaip sąmoningai planuojantis subjektas, gebantis numatyti veiksmų eigą. Ypač reikšminga, kad veiksmas išreiškiamas konstrukcija

turėti + veiksmazodis, kuri implikuoja, jog valstybė šio veiksmo dar neatlieka, bet privalo. Šis konstrukcija yra gan įprasta politinių programų diskursui, nes perteikia pažado arba siekio prasmę.

Veikiančio asmens scenarijuje valstybė dažniausiai konstruojama kaip aktyvi ir kontroliuojanti politinių procesų dalyvė. Tokia metaforinė raiška leidžia kurti efektyvios, kompetentingos ir veikiančios valstybės įvaizdį. Politiniame diskurse tai ypač svarbu, nes aktyvus veikimas dažnai siejamas su lyderyste, atsakomybe ir gebėjimu spręsti kylančias problemas. Dėl to metaforos, kuriose valstybė planuoja, imasi veiksmų ar sprendžia, ne tik aprašo politinius procesus, bet ir kuria tam tikrą pageidaujamą valstybės veikimo modelį.

Galima pastebėti, kad veikiančio asmens scenarijus ypač būdingas politinių programų diskursui, kuriame dominuoja ateities planavimo ir politinių pažadų retorika. Tokiuose tekstuose valstybė dažnai vaizduojama kaip racionalus strateginis veikėjas, orientuotas į ilgalaikių tikslų įgyvendinimą. Tuo trupu socialinių tinklų komunikacijoje aktyvus veikimas siejamas su momentine reakcija ar iniciatyva. Tai rodo, kad tas pats metaforinis modelis skirtinguose komunikacijos kanaluose gali atlikti nevienodas funkcijas.

Vis dėl to veiklos scenarijus yra labai platus ir jame galima išskirti papildomus, konkretesnius scenarijus, apibūdinančius kokio tipo veikėjas konstruojamas. Vienais atvejais valstybė pateikiama kaip rūpintojas ar gynėjas, kitais – kaip ekonominis veikėjas ar reguliuotojas. Toks skirstymas leidžia tiksliau nustatyti kokie valstybės vaidmenys kuriami 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse:

1 pav. *Veiklos scenarijų skirstymas*

Toliau atskirai aptariami veiklos scenarijaus tipai ir juos iliustruojantys pavyzdžiai aptinkami tekstynuose.

Veiklos scenarijus: rūpintojas

Rūpintojo scenarijuje (41 atvejis) valstybė konstruojama kaip globos, pagalbos ir socialinės atsakomybės teikėjas – ji rūpinasi piliečiais, teikia visokeriopą paramą. Šis scenarijaus tipas

daugiausia fiksuojamas koaliciją sudariusių partijų programose (KPP – 12) ir mišrios politinės grupės programose (MPP – 12). Rūpintojo scenarijus neretai realizuojamas per socialinės atsakomybės prizmę:

(6) *Valstybė turi visomis priemonėmis didinti rūpestį šeima. (MPP)*

(7) *Valstybė privalo tobulinti socialinius ir finansinius instrumentus, įgalinančius didinti gyvenamosios vietos [...] (MPP)*

Šiuose metaforiniuose junginiuose Lietuva (dar referuojama kaip šalis ar valstybė) konstruojama įsamenintas globos teikėjas. Kaip pabrėžia Cibulskienė ir Šeškauskienė (2020), personifikacijos metaforose pagalbos ir paramos konceptas yra vienas svarbiausių ir dažniausiai pasikartojančių: aktyvus subjektas, teikiantis pagalbą, suvokiamas kaip kompetentingas ir atsakingas, o pagalbos gavėjas – kaip pažeidžiamas ir priklausomas nuo išorės veikėjo valios. Čia valstybė yra įsamenintas globos teikėjas. Konstrukcijose vartojami veiksmazodžiai *privalo* ir *turi* suponuoja, kad ši pareiga egzistuoja, tačiau galbūt dar nėra įvykdyta. Tai tipinė politinėse programose aptinkama retorika, kurioje pažadas yra formuluojamas kaip valstybės pareiga piliečių atžvilgiu.

Rūpintojo scenarijuje valstybės ir piliečio santykis grindžiamas tam tikru asimetriniu modeliu: valstybė pateikiama kaip stipresnis, daugiau galios ir išteklių turintis subjektas, atsakingas už visuomenės gerovę. Tokia metaforinė raiška leidžia socialines ir ekonomines problemas interpretuoti ne kaip individualią atsakomybę, bet kaip reiškinius, kuriuos turi spręsti valstybė. Dėl to politiniai procesai vaizduojami kaip tam tikra pagalbos, globos ar apsaugos forma.

Pastebima, jog rūpintojo scenarijus siejamas su socialinės politikos, šeimos, regionų, finansinės paramos ar gyvenimo kokybės klausimais. Tokiose metaforose valstybė konceptualizuojama panašiai kaip šeimos narys ar globėjas, kuris rūpinasi silpnesniais ir užtikrina jų saugumą.

Svarbu ir tai, kad rūpintojo scenarijus aptinkamas išskirtinai partijų politinių programų tekstynuose. Tai leidžia daryti prielaidą, kad šis metaforinis modelis labiau susijęs su ilgalaikių tikslų, socialinės politikos kryptių ar ideologinių nuostatų formavimu.

Veiklos scenarijus: reguliuotojas

Reguliuotojo modelis (36 atvejų) pasiskirstęs visose grupėse, tačiau kontrasto prasme labiausiai išsiskiria MPI tekstyne, kuriame reguliavimo vaizdinys konstruojamas negatyviai - kaip valstybės neveiklumas, kontrolės stoka. Šiame scenarijuje reguliavimui priskiriami ne tik tiesioginį reguliavimo veiksmą reiškiantys veiksmai, bet ir metaforos, kuriose valstybė vaizduojama kaip institucinės galios subjektas, turintis užtikrinti tvarką, kontrolę ir funkcijų vykdymą:

(8) *Gi Lietuvos Bankas yra pavyzdys kaip tik to, kad Lietuva kaip valstybė tiesiog nedrįsta atlikti savo funkcijų [...] (MPI)*

(9) *Kai valstybė elgiasi bejėgiškai, mokesčių perkėlimas ant galutinio vartotojo yra realiausias [...] (MPI)*

Šiuose pavyzdžiuose valstybė vaizduojama kaip subjektas, kuris turėtų aktyviai veikti ir užtikrinti kontrolę, tačiau to nepadaro dėl baimės ar nepakankamos valios. Bazinė drąsos reikšmė yra psichinė savybė įveikti baimę esant pavojui (pgl. DLKŽ), tačiau čia kontekstas ją perkelia į institucinės atsakomybės sferą. Tokiu būdu valstybė konceptualizuojama kaip silpnas ir nepakankamai ryžtingas veikėjas. Šis modelis yra aiškiai delegitimizuojantis (plg. Cibulskienė 2013): neigiamas valstybės kaip veikėjo apibūdinimas yra kritika esamai valdžiai.

Tuo tarpu koaliciją sudariusių partijų metaforose reguliuotojo scenarijus turi pozityvią konotaciją:

(10) *Valstybė yra stipri tiek, kiek ji yra teisinga. (KPP)*

Šiame metaforiniame junginyje valstybei priskiriamos dvi tarpusavyje susijusios savybės – stiprybė ir teisingumas, kurios pateikiamos ne kaip atskiri apibūdinimai, o kaip viena kitos sąlygos. Tokia metafora suponuoja, kad valstybės galia yra legitimi tik tada, kai ji grindžiama teisingu ir atsakingu veikimu. Skirtingai nei ankstesniuose pavyzdžiuose, čia valstybė vaizduojama ne kaip neveiksnius ar silpnas subjektas, bet kaip autoritetinga ir morališkai pagrįsta institucija.

Galima pastebėti, kad reguliuotojo scenarijus politiniame diskurse dažnai tampa priemone vertinti valdžios efektyvumą. Priklausomai nuo komunikacinio tikslo, valstybė gali būti pateikiama kaip stipri ir tvarką užtikrinanti sistema arba priešingai – kaip nesugebanti kontroliuoti situacijos. Dėl to šis scenarijus ypač svarbus politinėje komunikacijoje, nes leidžia metaforiškai legitimuoti arba delegitimuoti esamą valdžią.

Veiklos scenarijus: gynėjas

Gynėjo scenarijus (26 atvejai) daugiausia aptinkamas OPP tekstyne (14 atvejų) ir KPP tekstyne (8 atvejai). Šiame scenarijuje valstybė konceptualizuojama kaip subjektas, atsakingas už visuomenės apsaugą, saugumo užtikrinimą ir grėsmių neutralizavimą. Tokiose metaforose aktyvuojami konflikto, gynybos ir grėsmės vaizdiniai, kuriuose Lietuva vaizduojama kaip aktyvus veikėjas, gebantis apsiginti arba apsaugoti kitus. Gynėjo scenarijus ypač reikšmingas politiniame diskurse, nes leidžia konstruoti valstybę kaip stiprią, kompetentingą ir veiklią politinę bendruomenę. Opoziciją sudariusios partijos valstybės vaizdinį konstruoja per saugumo ir pasirengimo karo atvejui sceną:

(11) *Mūsų valstybė turi tapti neįveikiama išoriškai ir stipri vidumi (OPP)*

(12) *Daug nuveikėme tam, kad Lietuva būtų stipriau ginama, saugesnė, pasirengusi atremti karines grėsmes (OPP)*

(11) pavyzdyje valstybė metaforiškai suvokiama kaip fizinį kūną ar tvirtovę turintis objektas, kurį galima įveikti. Veiksmažodžio *įveikti* bazinė reikšmė (pgl. DLKŽ) gali būti laikomas

nugalėjimas arba kliūtis įveikimas, tačiau politiniame kontekste ši reikšmė perkeliama į nacionalinio saugumo sritį. Taip Lietuva konceptualizuojama kaip subjektas, galintis priešintis išorinei grėsmei.

Sekančiame pavyzdyje kiek kitaip aktyvuojama gynybos ir karinio pasirengimo scena – veiksmazodis *atremti* (pgl. DLKŽ) reiškia atmušti, o tai tam tikras fizinės jėgos ar puolimo sustabdymas, kuris čia metaforiškai taikomas karinėms grėsmėms nusakyti. Tokia raiška suponuoja nuolatinio pavojaus situaciją, kurioje valstybė privalo būti pasiruošusi gintis. Svarbu ir tai, kad vartojama neveikiamoji forma, kuri nurodo, jog valstybė yra laikoma objektu, į kurį nukreiptos galimos agresyvios išorinės jėgos. Taigi valstybė vienu metu konstruojama ir kaip potenciali auka, ir kaip aktyviai besiginantis subjektas.

Koalicijos partijų diskurse gynėjo scenarijus dažniau siejamas ne su gynyba nuo grėsmių, bet su aktyviu saugumo kūrimu:

(13) *Lietuva pati taps saugumo teikėju ir garantu (KPP)*

Šiame pavyzdyje saugumas konceptualizuojamas kaip perduodamas ar suteikiamas objektas. Žodis *teikėjas* paprastai priklauso ekonomikos ar paslaugų sričiai (pgl. Bendrinės lietuvių kalbos žodynas), kurioje nusakomas paslaugą ar produktą suteikiantis subjektas. Politiniame kontekste ši reikšmė perkeliama į geopolitinę ir gynybos sritį, todėl Lietuva vaizduojama ne kaip pasyvus saugumo gavėjas, bet kaip aktyvus saugumo užtikrintojas.

Pastebima, kad gynėjo scenarijus glaudžiai susijęs su legitimizacijos strategijomis. Kaip pažymi Cibulskienė (2013), politiniame diskurse valstybės saugumo užtikrinimas dažnai tampa priemone konstruoti politinės jėgos kompetenciją ir patikimumą. Tokios metaforos leidžia partijoms pateikti save kaip gebančias apsaugoti visuomenę nuo išorinių grėsmių, užtikrinti stabilumą ir išlaikyti valstybės kontrolę.

Veiklos scenarijus: ekonominis veikėjas

Ekonominio veikėjo scenarijus (20 atveju) labiausiai pasireiškia OPP (12) ir KPP (4) tekstynuose. Šiame modelyje valstybė konstruojama kaip aktyvus ekonominių procesų dalyvis – ji gamina, eksportuoja, investuoja, kuria technologijas ir veikia konkurencinėje rinkoje. Tokiose metaforose valstybė suvokiama kaip savarankiškas ekonominis subjektas, gebantis priimti strateginius sprendimus ir veikti globalioje rinkoje. Šis scenarijus ypač aktualus šiuolaikiniam politiniam diskursui, kuriame valstybės sėkmė dažnai siejama su ekonominiu efektyvumu, konkurencingumu ir inovacijomis. Tipiškas pavyzdys:

(14) *Lietuva turi būti žaliaja transformaciją įgalinančių technologijų kūrėja ir eksportuotoja (KPP)*

Lekšemos *kūrėja* ir *eksportuotoja* priklauso ekonomikos ir verslo sričiai, kurioje nusakomi rinkoje veikiantys subjektai, kuriantys produktus ir juos parduodantys kitiems. Šios reikšmės perkeliama į valstybės lygmenį, todėl Lietuva metaforiškai suvokiama kaip inovatyvi ir produktyvi ekonominė veikėja. Svarbu ir tai, kad konstrukcija turi būti nusako siekiamą, dar ne iki galo realizuotą būseną. Taigi metafora ne tik apibūdina valstybę, bet ir formuoja pageidaujamos ateities viziją. Yra tam tikri valstybei priskiriami verslo sektoriaus vaidmenys.

Opozicija šį vaizdinį plėtoja dar nuosekliau:

(15) *Per ateinančią kadenciją pasieksime, kad Lietuva iš atsinaujinančių šaltinių pasigamintų reikiamus nuosavos elektros kiekius (OPP)*

(16) *Ateityje didėjant atsinaujinančios energijos gamybai, Lietuva taps elektros eksportuotoja ir tai iškart pigins galutines kainas (OPP)*

Abiejuose pavyzdžiuose valstybė vaizduojama kaip savarankiškas gamintojas. Veiksmas gaminti bazinė reikšmė gali reikšti fizinio objekto pagaminimą savo reikmėms, tačiau politiniam kontekste ši reikšmė perkeliama į nacionalinės energetikos sritį. Tokiu būdu elektros energija vaizduojama kaip valstybės „produktas“, o pati valstybė – kaip gamybinį pajėgumą turintis subjektas. Čia taip pat atkreiptinas dėmesys į sangražinę veiksmasžodžio formą, kuri suponuoja ekonominio savarankiškumo idėją. Taigi ekonominio veikėjo scenarijuje valstybė siejama su technologiniu pajėgumu ir gebėjimu valdyti išteklius.

Be to, galima pastebėti, kad ekonominio veikėjo vaidmuo persidengia su progreso ir judėjimo vaizdiniais. Ateities orientacija (ateityje; per ateinančią kadenciją; taps eksportuotoja) kuria kryptingą judėjimą į geresnę ekonominę būseną vaizdinį. Tokia metaforinė raiška leidžia politinėms partijoms pateikti ekonominę politiką kaip planuojamą ir pozityvia linkme einantį procesą.

2.3.2. Kelionės metafora

Kelionės scenarijus yra vienas iš įsigalėjusių ir atpažįstamų scenarijų politiniame diskurse. Cibulskienės (2012) atliktas tyrimas atskleidžia, kad metafora politika yra kelionė yra ne tik tarptautinis, bet ir Lietuvos rinkimų diskursui būdingas scenarijus, kuris skirtingais laikotarpiais gali būti įprasminamas skirtingai: prieš stojant į ES kelionės metafora rėmė integracijos naratyvus, tačiau po įstojimo į ES ją pakeitė ES yra namai metafora. Remdamasi Kövesceso (2005) konceptualiosios metaforos universalumo teorija ir Lassan (1995) metaforos-scenarijaus teorija, Cibulskienė (2012: 131) teigia, kad politika yra kelionė metafora yra sudėtinga hierarchinė metafora, kylanti iš pirminės įvykių struktūros metaforos (priemonės yra keliai, kliūtys yra judėjimo kliuviniai ir kt.).

2024 m. duomenys rodo, kad kelionės scenarijus yra santykinai nedažnas (12 metaforų - 3,2% visų užfiksuotų metaforų), o jo pasiskirstymas yra itin specifinis: daugiausia atvejų užfiksuota NPI (4) ir NPP (4) tekstynuose, po vieną atvejį – KPP, OPI ir MPI tekstynuose.

Dažnai kelionės scenarijaus pavyzdžiai kuriami pasitelkiant kelio vaizdinį:

(17) *Vos 14 Seimo narių kartu su manimi išdrįso palaikyti taikos ir saugumo kelią Lietuvai.*
(NPI)

(18) *Kviečiu visus jungtis taikos žygiui ir birželio 9 dieną ateiti į Europos parlamento rinkimus su šeimos nariais bei atsivesti po 1ną papildomą draugą!* (NPI)

(19) *Lietuva buvo teisingame kelyje, tačiau valdantieji šita kryptis nepatiko [...]* (MPI)

DLKŽ pateikiama bazinė kelio reikšmė – žemės ruožas, kuriuo einama ar važiuojama, tačiau pavyzdžiuose išryškėja kontekstinė reikšmė – kelias tai tam tikra politinė kryptis ar ideologija, kuriai pritariama. Pastebėtina, kad čia taikos kelias gali reikšti tiek priešpriešą karo ar konflikto keliui, tiek ir politinės grupės poziciją – tam tikrą politinį šūkį¹⁵.

NPP tekстыne kelionės scenarijus realizuojamas šiek tiek kitaip:

(20) *Drauge su aplinkosauginės lyderystės valstybėmis Lietuva turi žengti į naują ekologinį laikmetį.* (NPP)

(21) *Lietuva įžengė į naują ekonomikos raidos etapą [...]* (NPP)

Bazinė veiksmazodžio *žengti* reikšmė DLKŽ pateikiama kaip ėjimas keliant koją (nuo ko nors, per ką nors), o kontekste išryškėja, jog pavyzdžiuose pasireiškiantis judėjimas į priekį žymi tikslingą, sąmoningą veiksmą, o laikmetis ar etapas gali būti suvokiami kaip tam tikra erdvė ar tikslas, kurį galima pasiekti.

KPP tekстыne fiksuotas kelionės scenarijus struktūriškai įdomus:

(22) *Kitas kelias – sugrąžinti valstybę į vėžes, rūpintis ja kaip visų bendruoju reikalu.*
(KPP)

Čia kelionės scenarijus formuojamas per kelionės traukiniu vaizdinį: traukinys vėžėse juda tiksliai ir stabiliai, negali nukrypti. Sugrąžinti valstybę į vėžes reiškia atstatyti tinkamą, stabilią ideologijos ar veiksmų plano kryptį po tariamos žalos – nuokrypio. Tokia esama politinė padėtis konstruojama kaip nukrypimas nuo teisingo kelio ar kurso, o nauja valdžia vaizduojama kaip ta, kuri pajėgi ją atstatyti. Cibulskienė (2012) panašius modelius identifikavo konservatorių partijos diskurse, kur vyriausybė buvo kritikuojama kaip neturinti aiškaus kurso – čia šis modelis apverčiamas ir judėjimas neteisinga kryptimi ar judėjimo nebuvimas priskiriamas esamai valdžiai.

¹⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog nepatekusių į Seimą partijų grupėje buvo ir Taikos koalicija (Darbo partija, Lietuvos krikščioniškosios demokratijos partija, Žemaičių partija), žr. 2.1.1 skyry.

2.3.3. Varžybų metafora

Varžybų scenarijus yra antrasis pagal dydį tiriamame rinkimų diskurse – iš viso aptiktos 38 metaforos (10,2% visų metaforų). Šiame scenarijuje politinis kontekstas yra konceptualizuojamas per varžybų vaizdinius: yra dalyviai, bendra sistema (reitingai, indeksai, vietos), yra lyginami rezultatai bei užimamos pirmaujančios arba atsiliekančios pozicijos. Charteris-Blackas (2011) nurodo, kad varžybų scenarijus politiniame diskurse yra itin dažnas, nes tokiu būdu abstraktūs politiniai rezultatai pateikiami kaip lengvai išmatuojami ir lengvai suvokiami.

Daugiausia tokio tipo scenarijaus pavyzdžių aptikta NPP (12 atvejų) ir OPP (11 atvejų) tekstynuose, kiek mažiau KPP (7 atvejai) ir KPI (4 atvejai) tekstynuose. Kituose tekstynuose buvo rasti pavieniai pavyzdžiai – MPI (2 atvejai), MPP (1 atvejis), NPI (1 atvejis). Pastebėtina, jog politinių programų tekstynai išsiskiria šio tipo metaforų vartosenos gausa, tad galima daryti prielaidą, jog programose konkretūs reitingai ir indeksai gali būti naudojami kaip įrodymai, kuriais grindžiami politiniai pažadai arba kritikuojama esama padėtis.

Lietuva neretai vaizduojama kaip žaidėjas, užimantis konkrečią vietą, ir ši vieta vertinama kaip per žema, per aukšta arba pateikiama kaip tikslas. NPP tekстыne šis scenarijus vartojamas siekiant sistemingai kritikuoti esamą padėtį:

(23) *Pagal ES ekologinių inovacijų indeksą Lietuva šiandien yra tik 17. (NPP)*

(24) *2023m. tyrimo duomenys rodo, kad Lietuva – viena iš paskutiniųjų inovatyvių valstybių prieinamumo sąraše tarp ES šalių. (NPP)*

Opoziciją sudariusių partijų tekstynuose aptinkamas varžybų scenarijus struktūriškai labai panašus į NPP tekstynę randamą varžybų scenarijų, tačiau čia jis taikomas ir pozityviems pasiekimams konstatuoti, ir trūkumams įvardinti:

(25) *“Doing business 2020” reitinge Lietuva buvo pakilusi į 11 vietą. (OPP)*

(26) *[...] pagal bendrą verslumo ekosistemos vertinimą 2022 m. Lietuva užėmė net 6 vietą pasaulyje. (OPP)*

Tiek NPP, tiek OPP tekstynuose aptinkamas varžybų scenarijus konstruojamas per 2.3.1.3 skyriuje aptartą judėjimo erdvėje vaizdinį, kur judėjimas aukštyn ar į priekį yra siejamas su teigiamu vertinimu.

KPP tekstynę varžybų scenarijus vartojamas dvejopai. Viena vertus, kaip problemos pristatomos žemos užimamos pozicijos:

(27) *Pagal šį rodiklį Lietuva šiuo metu užima prasčiausią vietą Europoje. (KPP)*

(28) *Pagal vyresnio amžiaus gyventojų naudojimosi internetu rodiklius, Lietuva – žemiau ES vidurkio. (KPP)*

Kita vertus, formuluojami tikslai:

(29) *Gyventojų priežiūros ir finansavimo rodikliais Lietuva pasieks ES šalių vidurkį. (KPP)*

Veiksmažodis *pasiekti* šiame pavyzdyje tiek struktūriškai (būsimojo laiko forma), tiek DLKŽ nurodyta reikšme (naudojant ranką ar lazda ką nors toliau esančio paimti, paliesti) taip pat toliau plėtoja AUKŠČIAU YRA GERIAU metaforą.

KPĮ tekстыne nors ir varžybų scenarijus aptinkamas keturis kartus, jis yra pasikartojantis:

(30) *Tegul laimi visa Lietuva!*

Čia Lietuva vaizduojama kaip varžybų dalyvis, kuris gali laimėti arba pralaimėti. Svarbu pabrėžti, jog šis pavyzdys vartojamas kaip politinės kampanijos šūkis, nurodantis šios politinės grupės tikslą – jį išrinkimas reikštų Lietuvos laimėjimą.

2.3.4. Konflikto metafora

Konflikto metaforos iš viso fiksuotos 13 kartų, 6 – NPĮ, 3 – MPĮ, 3 – KPĮ, 2- NPP ir vienas atvejis OPP tekстыne. Toks pasiskirstymas rodo, kad konflikto metaforos beveik išimtinai būdingos socialinių tinklų komunikacijai, o oficialiose partijų programose vartojamos gerokai rečiau. Tai leidžia daryti prielaidą, kad konflikto metaforos labiau siejamos su emocionalių, mobilizacinių ir greita reakcija paremtu komunikacijos tipu, kuris ypač būdingas socialinių tinklų diskursui. Skirtingai nei programiniuose tekstuose, kuriuose dažniau konstruojami racionalumo, planavimo ar stabilumo vaizdiniai, socialinių tinklų komunikacijoje dažniau pasitelkiama emocinį poveikį kurianti metafora.

Cibulskienės (2013) tyrimas rodo, kad karo ir jėgos metaforos yra ypač dažnos tų politinių jėgų diskurse, kurios siekia pademonstruoti ryžtą ir autoritetą neturint realios valdomosios galios – tai atsispindi ir 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse:

(31) *Artėjantys Seimo rinkimai bus lemiamas mūšis dėl Lietuvos išlikimo. (NPĮ)*

(32) *Lietuva gali priešintis ir ginti istorinę tiesą arba ne. (MPĮ)*

(31) pavyzdyje rinkimai konceptualizuojami kaip mūšis, t.y. intensyvaus konflikto situacija, kurioje egzistuoja aiškos priešingos pusės, pavojus pralaimėti ir būtinybė mobilizuotis. Žodis *mūšis* (pgl. DLKŽ) reiškia ginkluotą dviejų kariaujančių pusių susirėmimą, tačiau politinio diskurso kontekste ši reikšmė perkeliama į rinkimų proceso sritį. Tokiu būdu rinkimai nebėra suvokiami kaip įprasta demokratinė procedūra ar politinių idėjų konkurencija – jie pateikiami kaip egzistencinė kova dėl valstybės ateities. Galima atkreipti dėmesį ir į konstrukciją *dėl Lietuvos išlikimo*, nes ji aktyvuoja katastrofos vaizdinį: suponuojama, kad konkrečios politinės grupės pralaimėjimo atveju valstybė gali

patirti didžiulę grėsmę. Tokia metaforinė raiška sustiprina emocinį poveikį ir skatina auditoriją suvokti esamą politinę situaciją kaip skubią bei pavojingą.

(32) pavyzdyje aktyvuojamas gynybos vaizdinys. Veiksmažodžiai *priešintis*, *ginti* žodyne pateikiamomis reikšmėmis (plg. DLKŽ) suponuoja fizinės jėgos panaudojimą prieš užpuolimą ar apsaugą nuo užpuolimo. Šie pavyzdžiai gali būti laikomi tipine mobilizacine retorika, kurioje De Landtsheer (2009, pgl. Cibulskienė 2013) pažymi, jog pasireiškia katastrofos ar smurto metaforos, stipriai veikiančios emociškai ir skatinančios skubų veiksmą. Tokios metaforos ypač efektyvios politinėje komunikacijoje, nes leidžia sukurti įtampos, pavojaus ir neatidėliotino pasirinkimo atmosferą.

Kiti konflikto metaforų pavyzdžiai tekstynuose realizuojami per išlikimo ar grėsmės vaizdinius:

(33) *Noriu tikėti, kad Lietuva tikrai išsivaduos nuo tiesioginio teroro, kurį Lietuvoje jau 30 metų vykdo kelios politinės partijos! (KPI)*

(34) *D. Grybauskaitė pareiškė, kad Lietuvai kyla grėsmė, kad radikalai ateis į valdžią [...]* (KPI)

Šiuose pavyzdžiuose konfliktas konstruojamas ne kaip tiesioginis karinis susidūrimas (pgl. DLKŽ), bet kaip nuolatinė grėsmės būseną. Konflikto metafora šiuose pavyzdžiuose nusako ne geopolitinį pavojų, bet politinius oponentus vaizduoja kaip grėsmę Lietuvai. Panašiai funkcionuoja ir grėsmės vaizdinys (34) pavyzdyje. Nors grėsmė nėra tiesioginis konfliktas, ji suponuoja potencialų pavojų ir būtinybę gintis. Tai gan tipinė delegitimacijos per konflikto metaforą strategija, kuri leidžia oponentus tapatinti su grėsme, taip konstruojant juos kaip priešus, kuriems reikia priešintis (Cibulskienė 2013).

Pastebima, kad konflikto metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse dažniausiai naudojamos ne konkrečiai karinei situacijai apibūdinti, bet politinei konkurencijai įvardinti. Tokia metaforinė raiška sustiprina emocinį diskurso intensyvumą ir kuria įspūdį, kad politinis pasirinkimas yra ne paprastas demokratinis sprendimas, o lemtinga kova tarp priešingų politinių jėgų.

2.3.5. Pramogų metafora

Pramogų metaforos yra vienos iš retesnių šiame tyrime – iš viso aptikti 6 atvejai (1,6% visų metaforų), pasiskirstę po lygiai NPP ir KPP tekstynuose. Kituose tekstynuose šios metaforos nebuvo fiksuotos. Tokia nedidelė šių metaforų raiška leidžia manyti, kad 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse politinė tikrovė dažniau konceptualizuojama per veiklos, konflikto ar judėjimo vaizdinius nei per teatrinę ar performatyvią perspektyvą. Vis dėlto net ir pavieniai pramogų metaforų atvejai atskleidžia specifinį politinės realybės suvokimą, kuriame valstybė ar institucijos vaizduojamos kaip tam tikrą vaidmenį atliekančios veikėjos.

Pramogų metaforą sudaro scenarijus, kuriame egzistuoja vaidmenys, aktoriai ir scena, kurioje vyksta veiksmas. Tokios metaforos politiniame diskurse dažnai leidžia politiką pateikti kaip viešą pasirodymą, kuriame svarbus ne tik pats veiksmas, bet ir jo matomumas, reprezentacija bei atliekama funkcija. Kaip pažymi Edelmanas (1988), politinis gyvenimas neretai suvokiamas kaip simbolinis spektaklis, kuriame politiniai veikėjai atlieka tam tikrus socialiai atpažįstamus vaidmenis.

Abiejuose tekstynuose pramogų metaforos realizuojamas pasitelkiant vaidmens vaizdinį. Tai viena iš labiausiai konvencionalizuotų pramogų metaforos išraiškų: remiantis DLKŽ, *vaidmuo* yra veikiamojo asmens vaidinamas paveikslas ir sakomas ar dainuojamas tekstas, tačiau politiniame diskurse šis terminas yra visiškai įsigalėjęs ir dažnai nėra suvokiamas kaip metafora. Kontekste vaidmens terminas įgyja kitokią reikšmę – tai institucinė ar politinė funkcija, priskirta valstybei ar konkrečiai institucijai. Panašiai kaip aktorius atlieka savo vaidmenį scenoje, taip ir valstybė atlieka savo funkciją platesniame politiniame kontekste.

Nepatekusių į Seimą partijų programų tekстыne (NPP) pramogų metaforos kuriamos tarptautinės politikos kontekste:

(35) *Tolimesnis mūsų valstybės vaidmuo užsienio politikoje turi būti dar aktyvesnis [...]*
(NPP)

Šiame pavyzdyje valstybė vaizduojama kaip tarptautinės politikos scenos veikėja. Konstrukcija *valstybės vaidmuo* suponuoja, kad tarptautinė politika suvokiama kaip tam tikra scena ar vieša erdvė, kurioje skirtingi subjektai atlieka skirtingas funkcijas. Būdvardis *aktyvesnis* papildomai nusako vertinimo aspektą: aktyvus dalyvavimas tarptautinėje politikoje pateikiamas kaip pageidaujamas ir pozityvus valstybės veikimo modelis.

Pastebima, kad vaidmenys gali būti tiek aktyvūs, tiek pasyvūs, taip nurodant subjekto įsitraukimą tam tikrame veiksmo:

(36) *Nepaisant Kioto protokolo ir Paryžiaus susitikimo ratifikavimo, Lietuva yra pasyvi tarptautinėje klimato kaitos politikos arenoje.* (NPP)

Arena čia galėtų būti interpretuojama dvejopai – tai ir teatro, ir sporto srityse vartojamas terminas (*cirko arena; bulių kovos arena; žaidynių arena* ir kt.), tačiau visais atvejais ji nusako viešą vietą, kurioje vyksta matomas veiksmas. Politinio diskurso kontekste tarptautinė politika pateikiama kaip scena, kurioje valstybės konkuruoja, demonstruoja iniciatyvą ar užima tam tikras pozicijas. Svarbu tai, kad Lietuva šiame pavyzdyje apibūdinama kaip pasyvi. Tokiu būdu kuriamas neaktyvus, nepakankamai įsitraukusio veikėjo vaizdinys. Skirtingai nei ankstesniame pavyzdyje, kuriame valstybė siekia aktyvesnio vaidmens, čia ji pateikiama kaip stebėtoja ar periferinis veikėjas. Tokia metaforinė raiška gali būti interpretuojama kaip netiesioginė kritika esamai politinei laikysenai.

KPP tekstyne pramogų metafora realizuojama vidaus politikos kontekste:

(37) *Valstybės vaidmuo skatinant ekonomikos pažangą. (KPP)*

(38) *Politiką, nukreiptą į valstybės vaidmens mažinimą tokiose srityse kaip lygių švietimo galimybių užtikrinimas, sveikata, socialinis saugumas [...] (KPP)*

(37) pavyzdyje valstybės vaidmuo pateikiamas kaip aktyvus ir būtinas ekonomikos pažangos veiksnys. Valstybė čia suvokiama kaip veikėja, turinti aiškiai apibrėžtą funkciją socialinėje ir ekonominėje sistemoje. Tokia metafora suponuoja, kad ekonomikos pažanga nėra savaiminis procesas – jai yra būtinas aktyvus valstybės dalyvavimas.

Tuo tarpu (38) pavyzdyje akcentuojamas valstybės vaidmens mažinimas kuria priešingo proceso vaizdinį – valstybės pasitraukimą iš tam tikrų veiklos sričių. Metaforiškai tai gali būti suvokiama kaip veikėjo pasitraukimas iš scenos arba jo vaidmens svarbos sumažėjimas spektaklyje.

2.3.6. Kitos metaforos

Kitos metaforos apima tas metaforas, kurios šiame tyrime pasikartoja vos kelis kartus ir neatitinka jokio jau anksčiau aptarto metaforų tipo ar scenarijaus. Nors kiekybiškai šie duomenys nėra reikšmingi, tačiau kokybinė analizė rodo, kad net pavieniai metaforų atvejai gali atskleisti specifinius politinės tikrovės konstravimo būdus ir papildyti bendrą 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurso metaforinį paveikslą. Šiame skyrelyje aptariami medžiagiškumo, namo, laivybos, stichijos ir kūrinio scenarijai.

Medžiagiškumo scenarijus aptinkamas du kartus KPP ir KPI tekstynuose. Čia valstybė įgauna fizinės medžiagos savybę – atsparumą:

(39) *Lietuvos atsparumas grėsmėms (KPP).*

(40) *Lietuva turi būti ne tik atspari išorės grėsmėms, bet ir turi turėti nesusiskaldžiusią, nesupriešintą pilietinę visuomenę (KPI)*

Remiantis DLKŽ, atsparumas apibrėžiamas kaip savybė nepasiduoti išorės veikimui (šalčiui ar karščiui ar kitoms fizinėms jėgoms). Politiniam ediskurse ši reikšmė perkeliama į valstybės ir visuomenės sritį. Tokiu būdu Lietuva conceptualizuojama kaip materialus objektas ar medžiaga, gebanti atlaikyti spaudimą ir išorines grėsmes.

Tokios metaforos glaudžiai susijusios su šiuolaikiniame politiniame diskurse dažnu „atsparios valstybės“ vaizdiniu, kuriame valstybės pajėgumas vertinamas pagal gebėjimą išlikti stabiliai krizių ar išorinio spaudimo akivaizdoje. Tokiu būdu atsparumas tampa ne tik fizine, bet ir moraline bei politine savybe.

Kita fiksuota metafora – pastato. Ji aptikta 3 kartus, po lygiai KPP, OPP ir NPI tekstynuose:

(41) [...] stiprėja neteisybės jausmas, ardomi valstybės ir jos gyventojų solidarumo pamatai. (KPP)

Gyventojų solidarumas čia vaizduojamas per fizinio pastato pagrindą – pamatus, kurių irimas gali nugriauti visą, ant jų besilaikantį pastatą. Taip pat veiksmožodis *ardyti*, remiantis DLKŽ, reiškia griauti, versti, o tai sąmoninga destrukcija, o ne natūraliai vykstanti erozija. Socialinis solidarumas pateikiamas kaip būtina valstybės stabilumo sąlyga, o jo nykimas – kaip grėsmė visai politinei sistemai. Ši metafora leidžia abstrakčius socialinius ryšius suvokti kaip materialią konstrukciją. Tokiu būdu valstybė pateikiama kaip trapus darinys, kurio stabilumas priklauso nuo tvirtų „pamatų“. Politiniame diskurse tokia raiška ypač paveiki, nes fizinio pastato griūtis vaizdinys lengvai suprantamas ir lengvai atpažįstamas.

OPP tekстыne tas pats scenarijus realizuojamas kiek kitaip:

(42) Tada atrodė, kad Lietuva gali tapti „pereinamu kiemu“ nevaldomiems nelegalios migracijos srautams. (OPP)

Šiame pavyzdyje kiemas gali būti suvokiamas kaip namų vaizdinio dalis, panašiai kaip pastato dalys: durys, sienos, stogas ir pan. Pereinamas kiemas yra tarsi griežtai neapibrėžta erdvė, kuri gali būti palaikyta vieša, o ne privačia. Toks pavyzdys formuoja migracijos problemas kaip nekontroliuojamą judėjimą per Lietuvą, implikuojant saugumo stokos vaizdinį. Svarbu ir tai, jog abiejuose aptartuose namų metaforų pavyzdžiuose valstybė konstruojama kaip pažeidžiama erdvė, kurios ribos nėra apsaugotos.

OPP tekстыne buvo fiksuotas vienas laivybos scenarijaus pavyzdys:

(43) Lietuva toliau teišlieka flagmanu teikiant paramą Ukrainai Tarptautinėje arenoje [...] (OPP)

Remiantis DLKŽ, flagmanu yra laikomas didelio karo laivų junginio (eskađros) vadas. Kitaip tariant, vadas, rodantis kryptį kitiems laivams. Kontekste atsiskleidžia kita reikšmė – flagmanu čia tampa valstybė, inicijuojanti ir teikianti tarptautinę paramą. Įdomu, jog Cibulskienė (2012) laivybos metaforą tirtame konservatorių diskurse identifikavo kaip delegitimacijos priemonę, nes vyriausybė buvo vaizduojama kaip be krypties plaukiantis laivas. Šiame OPP tekстыne rastame pavyzdyje flagmano metafora rodo priešingą funkciją: tas pats laivybos scenarijus čia tarnauja legitimacijai, konstruojant Lietuvą ir jos būsimus valdančiuosius kaip kryptingą lyderį.

Kitas pasitaikęs metaforų tipas – stichijų metaforos (3 atvejai, 2- NPI, 1- OPP). Šios metaforos kuria nevaldomų gamtos stichijų vaizdus, pvz. piliečių susibūrimui apibūdinti:

(44) Minios žmonių suplaukė į Paberžės festivalį [...] (NPI)

Veiksmažodis *suplaukti*, remiantis DLKŽ, reiškia plaukiant prisirinkti. Tai reiškia, jog didelio žmonių būrio judėjimas konceptualizuojamas kaip skysčio tekėjimas. Tai spontaniškas, nekontroliuojamas judėjimas, pabrėžiantis žmonių gausą.

Kūrinio scenarijus pasitaikė vos du kartus NPP ir NPĮ tekstynuose. Čia Lietuva konstruojama kaip kuriamas ar formuojamas objektas:

(45) *Lietuvą kuria ir gina įvairių tautybių Lietuvos piliečiai. (NPP)*

(46) *Lietuva yra pernelyg maža šalis, kad leistų sau prabangą netekti piliečių, kurie ateityje galėtų prisidėti prie geresnės ir stipresnės Lietuvos kūrimo (NPĮ)*

Remiantis DLKŽ, veiksmažodžio *kurti* bazinė reikšmė galėtų būti laikoma reikšmė kažką nauja daryti mokslo, meno, literatūros ar kitose srityse. Ši metafora ypač reikšminga tuo, kad akcentuoja piliečių vaidmenį valstybės gyvavimo procese. Lietuva čia nėra suvokiama kaip nuo visuomenės atskirta institucija – priešingai, ji egzistuoja tiek, kiek yra aktyviai kuriama pačių piliečių. Tokia metaforinė raiška sustiprina pilietinio dalyvavimo idėją. Taip pat pastebima, kad konstrukcijos *geresnė* ir *stipresnė Lietuva* suponuoja, kad valstybė gali būti tobulinama ir sąmoningai formuojama. Taigi kūrinio metaforos glaudžiai susijusios su progreso ir ateities vizijos vaizdiniais, kur valstybė suvokiama kaip nuolat vystomas projektas, o ne baigtinė struktūra.

Išvados

Šiame darbe siekta nustatyti, kokios metaforos vartojamos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse, kaip jos pasiskirsto skirtingų politinių grupių tekstynuose bei kuo skiriasi metaforų vartoseną politinių programų ir socialinio tinklo „Facebook“ įrašų komunikacijoje.

1. Atlikus tyrimą nustatyta, kad 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse metaforos vartojamos gana aktyviai – iš viso užfiksuotos 358 metaforos. Politinių programų tekstynuose metaforų vartojama daugiau nei socialinio tinklo „Facebook“ įrašų tekstynuose. Didžiausias metaforų dažnis nustatytas nepatekusių į Seimą partijų tekstynuose, o mažiausias – mišrios politinės grupės įrašų „Facebook“ tekстыne.
2. Nustatyta, kad šiame rinkimų diskurse dominuojanti metafora yra personifikacija. Didžioji dalis šių metaforų įprasminą Lietuvą per veiklos scenarijų – konstruoja ją kaip aktyvų, veiksmus atliekantį subjektą. Tai rodo, kad politiniame diskurse valstybė dažniausiai suvokiama per žmogaus veiklos, socialinių santykių ir fizinės patirties modelius.
3. Produktiviausias personifikacijos scenarijus yra veiklos scenarijus. Jame valstybė dažniausiai vaizduojama kaip aktyvus veikėjas – planuojantis, sprendžiantis, reguliuojantis ar ginantis. Pastebima, kad skirtingos politinės grupės linkusios konstruoti nevienodus valstybės vaidmenis:
 - 3.1. Koaliciją sudariusių partijų ir mišrios politinės grupės tekstynuose dažniau fiksuojamas valstybės kaip rūpintojo ir reguliuotojo vaidmuo.
 - 3.2. Opozicijos partijų tekstynuose dažniau fiksuojami gynėjo ir ekonominio veikėjo modeliai.
4. Varžybų metafora yra antra pagal dažnumą metaforų grupė. Tokios metaforos labiausiai būdingos politinių programų tekstynams, kuriuose politiniai procesai ir valstybės padėtis vertinami per konkurencijos, rezultatų ir pozicijos vaizdinius.
5. Konflikto metaforos daugiausia fiksuojamos socialinio tinklo „Facebook“ įrašų tekstynuose. Tokia metaforinė raiška rodo, kad socialinių tinklų diskurse metaforos naudojamos emociniam poveikiui kurti.
6. Kelionės metafora dažniausiai realizuojama per kelio, krypties ar judėjimo į naują etapą vaizdinius ir daugiausia fiksuojama nepatekusių į Seimą partijų tekstynuose.

Šis tyrimas atskleidė, kokios metaforos vartojamos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse ir kaip jų vartoseną skiriasi tarp skirtingų politinių partijų grupių ir komunikacijos kanalų. Gauti rezultatai papildė Lietuvos politinio diskurso metaforų tyrimų lauką ir patvirtina, kad metafora politiniame diskurse funkcionuoja kaip kognityvinis mechanizmas, struktūruojantis politinės tikrovės suvokimą ir formuojantis tam tikrus interpretavimo modelius. Kartu metaforos atlieka ir vertinamąją bei ideologinę funkciją, nes leidžia politiniams veikėjams konstruoti jiems palankius valstybės, visuomenės ar politinių procesų vaizdinius.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad metaforų vartoseną tarp skirtingų politinių grupių nėra radikaliai skirtinga. Nors tam tikri scenarijai dažniau pasitaiko konkrečių grupių diskurse, bendras metaforinis Lietuvos vaizdinys išlieka gana panašus – valstybė dažniausiai konceptualizuojama kaip aktyvus, veikiantis ir atsakomybę prisiimantis subjektas. Tai leidžia daryti prielaidą, kad rinkiminiame diskurse metaforos atlieka bendro politinio pasaulėvaizdžio konstravimo funkciją. Tikėtina, kad toks valstybės vaizdavimas susijęs su pačios rinkimų kampanijos logika, kurioje svarbu kurti veiklios, stabilios ir rinkėjų interesams atstovaujančios valstybės įvaizdį.

Tyrimo rezultatus svarbu vertinti atsižvelgiant į tam tikrus darbo ribotumus. Analizė atlikta remiantis ribotos apimties tekstynais, sudarytais tik iš 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų laikotarpio politinių programų ir socialiniame tinkle „Facebook“ fiksuotų partijų lyderių įrašų, todėl gautos išvados pirmiausia atspindi konkretaus laikotarpio ir konkrečių komunikacijos žanrų metaforizacijos tendencijas. Tyrimas taip pat apsiriboja vienos šalies ir vienos kalbos politiniu diskursu, todėl rezultatų negalima tiesiogiai apibendrinti platesniame tarpkultūriniame kontekste. Taikyta kompleksinė metaforų identifikavimo ir klasifikavimo metodika leido sistemškai analizuoti didelės apimties medžiagą, tačiau dėl tekstynų analizės pobūdžio ne visais atvejais buvo įmanoma identifikuoti metaforas, kurių interpretacija priklauso nuo platesnio konteksto ar referencinių ryšių, pavyzdžiui, metaforas, realizuojamas per įvardžius. Be to, šiame darbe nebuvo analizuojamas metaforų poveikis auditorijai ar rinkėjų nuostatos, todėl negalima tiksliai nustatyti, kaip konkrečios metaforos veikė rinkėjų požiūrį ar politinį pasirinkimą. Vis dėlto šie ribotumai kartu atveria galimas tolesnių tyrimų kryptis: ateityje būtų galima tirti didesnės apimties ir kelių kalbų tekstynus, lyginti skirtingų valstybių rinkimų diskursus, derinti tekstynų analizę su auditorijos tyrimais arba detaliau nagrinėti metaforų funkcionavimą platesniame diskurso kontekste. Tyrimo išvados galėtų būti naudingas pagrindas politinį ar rinkimų diskursą analizuojantiems tyrėjams.

Literatūra

1. Anthony, L. (2026). AntConc (Version 4.4.0) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Waseda University. <https://www.laurenceanthony.net/software/AntConc>
2. Black, M. (1962). *Models and metaphors: studies in language and philosophy*. Cornell University Press.
3. Charteris-Black, J. (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
4. Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
5. Charteris-Black, J. (2006). Britain as a container: Immigration metaphors in the 2005 election campaign, *Discourse & Society*, 17: 563–581.
6. Charteris-Black, J. (2009). Metaphor and political communication, in Musolff, A. & J. Zinken (eds). *Metaphor and Discourse*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 97–115.
7. Charteris-Black, J. (2011). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor* (2nd ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
8. Charteris-Black, J. (2012). Shattering the bell jar: Metaphor, gender and depression, *Metaphor & Symbol*, 27 (3): 199–216.
9. Charteris-Black, J. (2013). Analysing Political Speeches: Rhetoric, *Discourse and Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
10. Charteris-Black, J. (2016). 'The 'dull roar' and the 'burning barbed wire pantyhose; Complex metaphor in accounts of chronic pain', in Gibbs, R. W. Jr. (ed.) *Mixing Metaphor*. Amsterdam: Benjamins, 155–176.
11. Chilton, P. A. (2004). *Analysing political discourse: theory and practice* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203561218>
12. Cibulskienė, J. (2002). Metaphorization of elections as war in the 2001 General Election discourse of Great Britain. *Respectus Philologicus* 2 (7), 102–116.
13. Cibulskienė, J. (2003). Konceptuali karo metafora Didžiosios Britanijos rinkiminiame diskurse. *Politologija* 1 (29), 133–159.
14. Cibulskienė, J. (2005). Konceptualioji kelio metafora Lietuvos rinkimų diskurse, *Kalbotyra*, LIV(1): 51–64.
15. Cibulskienė, J. (2008). The Dynamics of The Journey Metaphor in the Discourse of the Conservatives in Lithuania. *Respectus Philologicus* 14(19), 97–107.
16. Cibulskienė, J. (2010). Are Ideologies Reflected in Metaphors? *Respectus Philologicus* 17(22), 17–25.

17. Cibulskienė, J. (2017). Cross-cultural conceptualization of the financial and economic crisis in the media: the force metaphor. *Man and the Word / Foreign Languages* 19 (3), 4–22.
18. Cibulskienė, J., Jagminaitė, R. (2014). TS-LKD partijos 2008 metų rinkimų kampanijos į Seimą kognityvinė analizė: konceptualioji kelionės metafora. *Acta Linguistica Lithuanica*, LXX, 25–42.
19. De Landtsheer, C. L. (2009). Collecting political meaning from the count of metaphor. *Metaphor and discourse*. London: Palgrave Macmillan UK, 59-78.
20. Deignan, A. (2005). *Metaphor and corpus linguistics* (1st ed.). J. Benjamins Publishing.
21. Deignan, A., J. Littlemore & E. Semino. (2013). *Figurative Language, Genre and Register*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Dijk, T. A. van. (1998). *Ideology : a multidisciplinary approach* (1st ed.). SAGE.
23. Edelman, M., (1988). *Constructing the political spectacle*. University of Chicago Press.
24. Fairclough, N. (1995). *Media discourse*. Arnold.
25. Geeraerts, D., Grondelaers, S. (1995). Looking back at anger: Cultural traditions and metaphorical patterns. *Language and the Cognitive Construal of the World*, 153-179.
26. Gibbs, R. W. (2010). The wonderful, chaotic, creative, heroic, challenging world of researching and applying metaphor: A celebration of the past and some peeks into the future, in Low, G., Z. Todd, A. Deignan & L. Cameron (eds). *Researching and Applying Metaphor in the Real World*. Amsterdam: John Benjamins, 1–18.
27. Goossens, L. (1995). *Metaphtonymy: the interaction of metaphor and metonymy in figurative expressions for linguistic action*, 159-174.
28. Gottwald, J. M., Elsner, B., Pollatos, O. (2015). Good is up—spatial metaphors in action observation. *Frontiers in psychology*.
29. Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture : universality and variation*. Cambridge University Press.
30. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd edition). Oxford: Oxford University Press.
31. Kovecses, Z. (2014). Conceptualizing emotions A revised cognitive linguistic perspective. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*, 50(1), 15–28.
<https://doi.org/10.1515/psicl-2014-0002>
32. Kovecses, Z. (2015). *Where Metaphors Come From: Reconsidering Context in Metaphor* (1st ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190224868.001.0001>
33. Kövecses, Z. (2020). *Extended conceptual metaphor theory*. Cambridge University Press.
34. Koženiauskienė, R. (2001). *Retorika : iškalbos stilistika* (2-asis leid.). Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

35. Koženiauskienė, R. (2005). Konceptualiųjų metaforų etinis aspektas advokatų kalbose, *Filologija* 10: 52–56.
36. Koženiauskienė, R. (2011). Steigiamojo Seimo sveikinamųjų kalbų patosas. (Lietuvos Steigiamojo Seimo 90-mečiui), *Parlamento studijos*. http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_kalba_1.htm
37. Kvašytė, R., Župerka, K. (2011). Ašarų konceptualizavimas lietuvių ir latvių frazeologijoje. *Baltistica*, 46 (1): 113-122.
38. Kwon, W., Clarke, I., & Wodak, R. (2009). Organizational decision-making, discourse, and power: integrating across contexts and scales. *Discourse & Communication*, 3(3), 273–302. <https://doi.org/10.1177/1750481309337208>
39. Lakoff, G. & M. Johnson. (1980)/(2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
40. Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor, in Ortony, A. (ed.). *Metaphor and Thought* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.
41. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“ (2015-2026). Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/>
42. MacLaury, R. E., & Taylor, J. R. (1995). Looking back at anger: Cultural traditions and metaphorical patterns. In *Language and the Cognitive Construal of the World* (Vol. 82). De Gruyter, Inc.
43. Meyer, M., & Wodak, R. (2004). *Methods of critical discourse analysis*. Sage.
44. Musolff, A. (2003). Ideological functions of metaphor: The conceptual metaphors of health and illness in public discourse, in Dirven, R., R. Frank & M. Pütz (eds). *Cognitive Models in Language and Thought: Ideologies, Metaphors and Meaning*. Berlin & NewYork: Mouton de Gruyter, 327–352.
45. Musolff, A. (2004). *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe*. Basingtoke: Palgrave Macmillan.
46. Musolff, A. (2007). Which role do metaphors play in racial prejudice? The function of anti-Semitic imagery in Hitler's 'Mein Kampf'. *Patterns of Prejudice*, 41(1): 21–44.
47. Musolff, A. (2016). *Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios*. London & NewYork: Bloomsbury.
48. Pauwels, P., Vanparys, J., Goossens, L., Rudzka-Ostyn, B., & Simon-Vandenberghe, A. M. (1995). Metaphtonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Figurative Expressions for Linguistic Action. In *BY WORD OF MOUTH: METAPHOR, METONYMY AND LINGUISTIC ACTION IN A COGNITIVE PERSPECTIVE*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 159–174.

49. Pragglejaz Group. (2007). MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol*, 22 (1): 1–39.
50. Radden, G. (2002). How Metonymic Are Metaphors? In *METAPHOR AND METONYMY IN COMPARISON AND CONTRAST*, Berlin, Germany: Mouton de Gruyter, 407–434.
51. Semino, E. (2008). *Metaphor in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
52. Steen, G. (2007). *Finding Metaphor in Grammar and Usage*. Amsterdam: John Benjamins.
53. Stefanowitsch, A. (2006). Words and their metaphors: A corpus-based approach, in Stefanowitsch, A. & T. Th. Gries (eds), *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 61–105.
54. Šeškauskienė, I. (2008). The language of linguistic research: is there room for meaning extension?, *Kalbotyra*, 59 (3): 271–280.
55. Šeškauskienė, I. (2009). The paper suggests: inanimate subject + active verb in English academic discourse, *Kalbotyra*, 60 (3): 84–93.
56. Šeškauskienė, I. (2010). Who discusses: the paper or the author of the paper? Inanimate subject + active verb in Lithuanian linguistic discourse as compared to English, *Respectus Philologicus*, 18 (23): 83–99.
57. Šeškauskienė, I. (2011). The language of research: argument metaphors in English and Lithuanian, *Vertimo studijos/Translation Studies*, 4: 46–60.
58. Šeškauskienė, I. (2012). Metaforų tyrimo klausimu, arba kaip nustatyti metaforas, *Darbai ir dienos*, 58: 65–79.
59. Šeškauskienė, I. (2013). Metaphoricity of academic metadiscourse: what can be raised in English and Lithuanian?, in: Šeškauskienė, I. & J. Grigaliūnienė (eds). *Anglistics in Lithuania: Cross-Linguistic and Cross-Cultural Aspects of Study*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 93–120.
60. Župerka, K. (2013). Dėl kalbos etnostilistikos objekto, *Šiuolaikinės stilistikos kryptys ir problemos*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 183–191.
61. Župerka, K., Inčiūrienė, S. (2005). Teigiamas kalbinės raiškos vertinimas nelingvistiniuose tekstuose. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 19 (1): 505–515.

Santrauka

Šiame darbe siekta nustatyti, kokios metaforos vartojamos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse, kaip jos pasiskirsto tarp skirtingų politinių grupių ir kuo skiriasi metaforų vartoseną politinių partijų programose ir socialinio tinklo „Facebook“ įrašų tekstynuose. Darbe remiamasi konceptualiosios metaforos teorija, kritinės diskurso analizės prieiga bei tekstynų lingvistikos metodais.

Tyrimo medžiagą sudaro 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose dalyvavusių partijų politinės programos ir partijų lyderių įrašai socialiniame tinkle „Facebook“, publikuoti rinkimų kampanijos laikotarpiu. Tyrimo medžiaga suskirstyta pagal keturias politines grupes: koaliciją sudariusių partijų grupę, opoziciją sudariusių partijų grupę, mišrią politinę grupę ir į Seimą nepatekusių partijų grupę. Sudaryti aštuoni specializuoti tekstynai, kurie analizuoti pasitelkiant „AntConc“ programą. Metaforų identifikavimui taikytas Pragglejaz grupės metaforos identifikavimo protokolas (MIP), o metaforinių modelių nustatymui – metaforinių junginių analizės metodas.

Tyrimo rezultatai parodė, kad metaforos aktyviai vartojamos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse. Iš viso identifikuotos 358 metaforos. Nustatyta, kad metaforų daugiau vartojama politinių programų tekstynuose nei socialinių tinklų komunikacijoje. Dominuojanti metaforų ištakų sritis – personifikacija, kurioje Lietuva ar valstybė dažniausiai konstruojama kaip aktyvus veikėjas, galintis planuoti, spręsti, reguliuoti, rūpintis ar ginti. Produktiviausias personifikacijos scenarijus – veiklos scenarijus, kuris realizuojamas per rūpintojo, reguliuotojo, gynėjo ir ekonominio veikėjo vaidmenis. Tyrimas taip pat atskleidė, kad skirtingos politinės grupės linkusios konstruoti nevienodus valstybės vaidmenis: koalicijos ir mišrios politinės grupės dažniau akcentuoja valstybės kaip rūpintojo ir reguliuotojo vaidmenį, o opozicijos grupės – gynėjo ir ekonominio veikėjo modelius. Antroji pagal dažnumą metaforų grupė – varžybų metaforos, daugiausia būdingos politinių programų tekstynams. Socialinių tinklų komunikacijoje dažniau vartojamos konflikto metaforos, kurios politinius procesus pateikia kaip kovą, grėsmę ar pasipriešinimą.

Tyrimas atskleidė, kad metaforos 2024 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų diskurse funkcionuoja kaip kognityviniai ir vertinamieji mechanizmai, padedantys politiniams veikėjams konstruoti pageidaujamus valstybės, visuomenės ir politinių procesų vaizdinius.

Summary

This study aimed to identify the metaphors used in the discourse of the 2024 Lithuanian parliamentary elections, examine how they are distributed across different political groups, and determine how metaphor usage differs between political party programmes and posts published on the social network “Facebook“. The study is grounded in conceptual metaphor theory, critical discourse analysis, and corpus linguistics methods.

The research material consists of the political programmes of the parties that participated in the 2024 Lithuanian parliamentary elections and “Facebook“ posts published by party leaders during the election campaign period. The material was divided into four political groups: the parties forming the governing coalition, the opposition parties, the mixed political group, and the parties that failed to win seats in the parliament. Eight specialised corpora were compiled and analysed using the “AntConc“ software. The Pragglejaz Metaphor Identification Procedure (MIP) was applied to identify metaphors, while the metaphorical pattern analysis method was used to determine recurrent metaphorical models.

The results of the study revealed that metaphors are actively used in the discourse of the 2024 Lithuanian parliamentary elections. A total of 358 metaphors were identified. The findings showed that metaphors occur more frequently in political party programmes than in social media communication. The dominant metaphor type is personification, in which Lithuania or the state is most often constructed as an active agent capable of planning, deciding, regulating, caring for, or defending. The most productive personification scenario is the activity scenario, which is realised through the roles of caregiver, regulator, defender, and economic actor. The study also demonstrated that different political groups tend to construct different roles of the state: the governing coalition and the mixed political group more frequently emphasise the state as a caregiver and regulator, whereas opposition parties highlight the roles of defender and economic actor. The second most frequent metaphor group consists of competition metaphors, which are primarily characteristic of political party programmes. Conflict metaphors, on the other hand, are more common in social media communication, where political processes are presented as struggle, threat, or resistance.

The study revealed that metaphors in the discourse of the 2024 Lithuanian parliamentary elections function as cognitive and evaluative mechanisms that help political parties construct preferred images of the state, society, and political processes.

Priedas

Tekstynų sudarymui naudota medžiaga

Dėl didelės tyrimo medžiagos apimties čia pateikiama nuoroda į internetinę laikmeną, kurioje pateikti visi specializuotų tekstynų sudarymui naudoti šaltiniai ir jų bibliografiniai duomenys:
<https://cloud.vu.lt/s/iL292jNNoMnwwyr>